

Наша Ніва

№ 1 (311) 10 студзеня 2003

www.nn.by

П Е Р Ш А Я   Б Е Л А Р У С К А Я   Г А З Э Т А

Заснаваная ў 1906. Адноўленая ў 1991. Выходзіць у пятніцы

Палітыкі пішуць

Пляны беларускіх палітыкаў на 2003 г.
Аптытаныне «НН».

сторонка 3

Раландас Паксас

Сэнсацыя на прэзыдэнцкіх выбарах у
Літве. Партрэт новага прэзыдэнта
краіны.

сторонка 4

Навука-2002

Дзесятая пляната Сонечнай
системы, брат Ісуса Хрыста,
парасяты з чалавечымі генамі.

сторонка 12

Юбілей Каралеўства Беларусь

Утвораны грамадзкі
аргкамітэт па
святкаваныні
750-годзьдзя
з дня
каранацыі
Міндоўга.

Вялікі князь літоўскі Міндоўг быў каранаваны ў Наваградку 6 ліпеня 1253 г. Святкаваныні пачнуцца ўжо з траўня. Аргкамітэт прапануе да свята зладзіць міжнародную навуковую канферэнцыю, аднавіць опэру «Князь Наваградзкі», якая ставілася на пачатку 90-х (твор, што праўда, не пра Міндоўга, а пра ягонага сына Войцялка, але ўсё адно «ў тэму»). Непасрэдна 6 ліпеня адбудзеся святочнае паседжанне і канцэрт. Саюз мастакоў рыхтуе выставу. Беларусы Санкт-Пецярбургу — праект помніка князю, які збіраўца паказаць на свяце.

Аналігичны дзяржаўны аргкамітэт існуе пры Міністэрстве культуры. А.Грыцкевіч, які ўзначаліў аргкамітэт грамадзкі, плянуе выйсці з сваімі прапановамі да чыноўнікаў, адказных за святыні, і дзейнічаць разам з імі.

А.Ш.

«Наша Ніва» запрашае да супраўдніцтва рэкламных агентств на выгадных умовах. Інфармацыю пра сябе дасылайце на электронны адрес nn@promedia.by.

Т./факс: 284-73-29.

Съцюдзённая зіма

Каляды — час съвечак.
Сёлета — ня толькі тых,
што запальваюцца ў часе
святочнае вячэры, але й
тых, што выкручваюць з
замерзлага рухавіка аўто,
каб пракаліць на феерцы
ды завесьці ўрэшце
машыну.

Сынежань выдаўся халодным — сярднямесячная тэмпература была $-8\dots-11^{\circ}\text{C}$, хоць зазвычай яна на $5\dots6$ градусаў вышэйшая. Мінулы месяц быў адным з самых халодных за апошнія 50 гадоў.

Прырода паклапацілася пра то, каб стварыць святочны настрой, даслаўши пад Новы год цэплі цыклён з Атлянтыкі, які прынёс з сабой снег. За першыя дні студзеня выпала каля 30% месячнай нормы ападкаў. Найбольш на Вялікімічне ды Віцебшчыне, дзе ўжо 3 студзеня насыпала 25—28 см.

5 студзеня цыклён пайшоў на Расею, а нам засталося праразыстае неба ды маразы, што ператварылі дрэвы ў крохкія белыя каралы. Ціск павялічыўся да 745 мм, тэмпература ўпала. Сынег ішоў толькі месцамі. Вільготнасць была пад 80%, вечер — каля 5 м/с. Сярдня тэмпература днём — каля $13\dots15$ градусаў марозу, месцамі да -20°C , наччу $-20\dots-25^{\circ}\text{C}$ градусаў марозу. Самая нізкая тэмпература ў Менску зэ-

тымі днямі была роўная -27°C . Але гэта яшчэ што — вось у Клічаве ў ноч з 7 на 8 студзеня было зарэгістравана ажно -35°C . Апошні раз першая палова студзеня была такай халоднай толькі ў 1987 г.

Сыноптык кажуць, што пік марозу мінү 8—9 студзеня. Дзённая тэмпература ўздымесца да не такіх ужо страшных 7—9 градусаў марозу. Прáда, у суботу можа зноў пахаладнеть, але нена-

доўга. У сярэдзіне наступнага тыдня магчыма завіруха, бо вечер узмоцніца да $11\dots13$ м/с. Відаць, прычакалі мы ўрэшце нармальнае зімы, кшталту тae, зь дзіцінства нашых бацькоў, калі «сънегу па стрэхі намятала». Цяпер стрэхі зрабіліся вышэйшыя, але сёлетнія маразы дадуць колісі і нам маўлівасць з гонарам скажаць унукам: «Хіба гэта зіма? Во колісі былі зімы дык зімы!»

Алесь Кудрыцкі

Парадак году

Пра што будзе пісаць «Наша Ніва» ў 2003-м

Тады б сама сабой скончылася дэпрэсія, што агарнула нацыянальны рух летася, а беларускі нацыянализм ад барацьбы за выжыванне перайшоў бы да стваральных задачаў... І якраз зъбярэцца ўсебеларускі сход інтэлігенты.

Вайна ці пераварот у Іраку вельмі верагодны. Пасля сканчыліся канфлікты можна чакаць абвалу цэнаў на нафту, а разам з ім — дэпрэсіі расейскай эканомікі і крызису нашай прывязанай да Расеі гаспадаркі. Калі ж палітычных катаклізмў ня будзе, беларуская эканоміка працягнёт асьцяжны рост.

Галоўней тэмай эканамічных дэбатаў застанецца прыватыза-

цыя. 2002 г. скончыўся своеасаблівай нічыёй: «Сібнафце» дасталася «Слаўнафта», «Прыёрбанку» пабяцяны «Райфайэнзу». Празаднія любі будзе ў далей настойваць на неабходнасці балансу зіходніх і расейскіх інвестыцый.

У сферы СМИ беларускія каналы будуць наступаць на расейскія частоты. Барацьба за інформацыйную прастору можа перайсці і на прэсу: улады паспрабуюць аслабіці ці ўзяць пад кантроль «Камсамолку», «АиФ», «Труд».

Спайняеца 25 гадоў Яну Паўлу II. 50 гадоў — пісьменніку Ўладзімеру Арлову і 50 гадоў з часу спынення карэйскай вайны, што пагражае зноў выхухнцу. 75 гадоў, як у Шатлянды Флемінг

вынайшаў першы антыбіётык пэніцилін. 100 гадоў з часу заснавання першай беларускай палітычнае партыі — Беларуское рэвалюцыйнае грамады — і 100 гадоў з дні нараджэння Арсеньевай, 125 — Казімера Малевіча. 750 гадоў з часу каранацыі Міндоўга.

Пра ўсё гэта будзе пісаць «Наша Ніва». Наша мэта — дэкалянізацыя і вызваліць съядомасць людзей. Тому пастараємся даваць болей інфармацыі, пісаць пра ўсё важнае, каб не заставалася тэмай, закрытых для газэты.

У 2003 год «Наша Ніва», найстарэйшая газэта краіны, уваходзіць з новым дызайном, створаным мастаком Генадзем Мацуравым.

Рэдактар

Хутка нас будуць караць

за «прэзыдэнта»
з малой літары. Праект
зьменаў у правапіс.

сторонка 2

Падпіска

Нагадваем, што падпіску

газэта абыходзіцца таныней.

Падпісны індэкс 63125.

Цана падпіскі на месяц — 2043 рублі.

Падпіску прымаюць ва ўсіх

аддзяленнях пошты,

у шапіках «Белсвяздруку».

Дык падпісвайся!

Янка Купала

***

Пакіньма напуста на лёс свой наракаць,
Скрозь сылёзы скаргі сеяць па зямлі,
Нам трэба жыць і долю папраўляць,
Каб нас патомкі з часам не клялі.

Блудныя сцежкі ѿмнага жыцця
Навукі сонцам мусім расцьсяватліць,
Каб мы і наша ў прышласці дзіцяць,
Ня блудзячы, маглі свой век дажыць.

Штандар свабоды хай вядзе усіх
У съвет на бітву зь цемрай і са злом,
А гікі грэзьб мучыцеляў глухіх
Глушыма вольнай песні перуном.

Навукай, воляй зможам стогн бяды,
Засеем долю на роднай зямлі,
І зажывём шчасліва мы тады,
Як прадзеды век нашы не жылі.

1906

Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа НАНБ падаў на зацьвярджэнне Прэзыдыму Акадэміі праект змены ў беларускім правапісе. 24 сінегня Прэзыдыму НАН ухваліў праект, цяпер яго мусіць разгледзець у Міністэрствах адукацыі й інфармацыі. Потым праект пойдзе ва ўрад, а канчаткова зацвердзіць змены ў правапісе мусіць сам А.Лукашэнка. Дырэктар Інстытуту мовазнаўства Аляксандар Падлужны кажа, што ў праекце ўлічаны напрацуўкі дзяржаўнай камісіі 1993—94 г., якую ўзначальваў Ніл Гілевіч, а таксама грамадзкай камісіі пры ТБМ пад кіраўніцтвам Генадзія Цыхуна. Улічаны быў і заўвагі грамадзкага абмеркаваньня змены ў правапісе, якое адбылося ў 2000 г. А.Падлужны зазначыў: «Мы атрымалі больш за 300 зауваг. Нешта ўлічылі, нечаму адмовіці. Абгрунтаваныне заўсёды знаходзіцца, калі мы што-небудзь не прынялі». Паколькі гэта не реформа, а толькі «новая рэдакцыя» Правалаў 1959 г., змены ня дужа значны.

Не для «эфіопаў»

Пашырыца аканьне і яканьне ў беларускіх і запазычаных словам. Цяпер маюць пісацца праз -я- слова «дзяявіты», «сіямніццаты». Зынікнуць спалучэнны «кію» ў запазычаньнях. Нормай стануцца формы «трыё», «адажё». Выняткі складуць толькі «ненілагучныя», як напісаны ў праекце, слова: «пібій», «дьюптрэя», «эфіоп». Акадэмікі, відавочна, наблага валодоюць бруднай расейскай лаянкай.

«Звязда» ўжо колькі месяцаў піша «камп’ютар». Такое напісаныне будзе пашырана на ўсіх запазычаных -эр пасыльца цвёрдай асновы — лідар, фарватар і г.д. Аканьне закране і канчаткі на -эль (шніцаль).

У запазычанынях пасыльца прыставак, якія сканчаюцца на зычны, «і» будзе пераходзіць у «ы» (напр. «дэзынтаризация»).

Пераносы бяз правілаў

Спросыцца да прымітыўнасці правілаў пераносу. Помні, зь школы-

ных гадоў «пераносіць слова па складах», «не адрываць першую літару ад корана», «не адрываць ад папярэдняй галоснай -й- і -ў-» смыдзіць у нябіт. Застануцца хіба забароны на адрываньне мяккага знаку ад папярэдняй зычнай і перанос аднае літары. Гэтае правіла толькі фіксуе стан, які склаўся на сёньня. «Правілы пераносу сёньня выконваюць толькі школьнікі ды аўтары школьнікі падручнікаў», — канстатуе А.Падлужны.

Блытаніна з «ў»

Пашырыца сфера ўжывання літары -ў-. Зынікнуць недарэчныя формы кшталту «ва универсітэце» — ненацкое -у- пасыльца галосных будзе скрачацца. Аднак гэтыя змены не закрануць словаў з вялікіх літараў: перанішаму ў афіцыйным друку будзе пісацца «для Уладзіміра», «да Усяслава». Чаму? Акадэмік Падлужны лічыць, што скарачэнне -у- выкліча блытаніну ў напісаныні імёні і шквал памылак у юрыдычных паперах, што рэгулююць перадачу спадчыны, ат-

ёсьць і іншыя аргументы: «Яго адхіліла і Дзяржаўная камісія, якую ўзначальваў Н.Гілевіч». Або: «Асыміляцыйнай мяккісці ня ведаюць два мільёны нашых суайчыннікаў — заходніх палешукоў. У іх у вымаўленыні гэтага няма. Дык хіба мы можам на гэта не зважаць?» І яшчэ: «Мяккіх знакаў можна настаўляці колькі хочаш. Вось слова «бесіперспектыўнасць»: 4 мяккія знакі, у сыштыку займае палову радка, а калі літары вялікія — дык і ўесь радок».

Новае слова зь вялікай літары

Слова «прэзыдэнт» аўтары праекту мяркуюць пісаць толькі зь вялікай літары. «Цяпер як толькі прэзыдэнт (ніважна — прыватнай фірмы ці дзяржавы), так будзе пісацца зь вялікай літары. І гэта зусім правільна, бо гэта вышэйшая асаба ў нікай гіерархіі», — кажа А.Падлужны. На пытаньне, ці закране гэтае норма іншых «вышэйших» асабаў у гіерархіі (дырэктараў, старшыняў і г.д.), акадэмік адказаў ад-

• КАМЭНТАРЫ •

Добрая людзі съпярша абмеркуюваюць

Павал Сыцяцко, прафэсар Гарадзенскага дзяржаўнага ўніверсітэту імя Янкі Купалы: «Добрая людзі съпярша праводзяць грамадзкое абмеркаванье такога праекту, а тады ўжо аддаюць у міністэрства на зацьвярджэнне».

Каляніяльны правапіс, рэпрэсійная задума

Барыс Тумар, аглядалык «НН»: Праланаваны правапіс не нашмат лепшы за той, што маем цяпер. Змены, расправаваныя Інстытутам мовазнаўства, не мянняюць ягонае каляніяльнае сутнасці ды ідэялагічнае матывацыі. Навуковая праўда ў ім часам саступае ідэялагічнай замове.

Паказальная рэзврансы аўтара змены ў бок тых, хто мовы ня ведае. Хіба для беларускага чалавека складзе проблему адрозніць -у- ад -ў- на пачатку імя ўласнага?

Гэтым правапісам па-ранейшаму правільна пісаць зможа толькі той, хто папярэдне дасканала вывучыў расейскую мову. Чаму «сервіс», але «кансервы», «сервільны», «сектар»? Спытацца ў каляніяльных акадэмікі.

Але прыняцьце такіх змен на выклікае і шэраг новых трывогаў.

Трэвога першая. Праект правапісу не абгаворвае права на існаваныне клясычнае «тарашкевіці», што замацавала ў тузве выданьні, звязулеца важным элементам нацыянальнай мовнай традыцыі і сымбалем памнення да нацыянальнай незалежнасці. Барацьба за клясычны правапіс была неад'емна часткою барацьбы за беларускую дзяржаўнай асабіццю. Санкцыі могуць чакаць тых, хто не захоча пісаць прэзыдэнта зь вялікай літары. (Наколькі пры Сталіну з такім было прасцейці!) Змены, магчыма, стануть нагодай для хвалі рэпрэсій супраць тых, хто ўжывае клясычны правапіс.

Але нават за Сталіным, таварышы акадэмікі, у 1951 г., Колас і Крапіва, калі задумалі змены ў правапіс, надрукавалі праект у «Настаўніцкай газеце», вынеслі на разгляд пэдагогаў. Сёньня Інстытут амежаваўся закрытым абмеркаваннем «у шэрагу навучальных установ». Дэградацыя працэдураў — трэвога другая.

Пэўна, ня ўсе супрацоўнікі Інстытуту мовазнаўства падтрымліваюць «правапіс для Прэзыдэнта». І нават пэўна, што мала хто падтрымлівае. Трэвога трэцяя: адсутніцца галасоў пратэсту зь сценаў Інстытуту. Ці то кіраўніцтва Акадэміі жорстка карае ўсіх зь ім нязгодных, ці то Інстытуте існуе систэма «рука руку мые»: я не чапаю твайго правапісу, а ты не завальваеш майх асьпірантаў.

Трэвога чацвёртая: дагэтушніе маўчаныне ТБМ і аўтарытэтных мовазнаўцаў, не звязаных з акадэмічным інстытутам. А таксама маўчаныне інтелігенцыі і палітыкаў.

Калі нэасталіністы дамогуцца новага працэсу над правапісам, дык — ня трэба ілюзій — гэта будзе антыканстытуцыйны, антыдзяржаўны, антыбеларускі працэс, пагром нацыянальнай культуры, скіраваны ўрэшце на ліквідацыю Беларусі як незалежнай краіны. А ягоныя ініцыятары зоймуть пачэснае месца на паліцыі гісторыі побач з Бэндзом, Вальфсонам, Мураўёвым і Ціцянковым.

Правапіс для Прэзыдэнта

Каб сонца засланіць, вялікіх літар мала?

Дагаджца уладзе — традыцыя ў Інстытуце мовазнаўства. Да 50-х папярэднікі акадэміка Падлужнага (на фота зверху) абавязвалі пісаць «большавік», «піонер» і іншыя «інтернацыянальна-рэвалюцыйныя» слова на суперак прынцыпу аканьня. Да 1991 г. «капіталізм» як абстрактны панятак у родным склоне прымалі канчатак «у», тады як «напоўнены рэзальным зместам» сацыялізм і камунізм прымалі канчатак «а»: «сацыялізм», «камунізм». У пагоні за матэрыяльнымі дабротамі мовазнаўцае ведамства знаходзіла ўсіму гэтаму навуковаму абсурду навукове абрэгутаванье. Прычым ад беларускага правапісу — як патэнціяльна «нацыяналістичнага» — заўжды патрабавалася больш, чым ад расейскага. Калі «Прэзыдэнцікі правапіс» будзе зацверджаны, беларуская мова ў чарговы раз апярэдзіць суседні на шляху да камунізму.

Акадэмія навук прапанавала пісаць слова «прэзыдэнт» зь вялікай літары ў любым значэнні

рыманыне разнастайных дакументаў і г.д. «Імёны — гэта святое, іх нельга зменяць. Раз напісаў — так і павінна заставацца, дзе б ні пісаў — хоць на съценцы, хоць у пашпарце», — кажа А.Падлужны.

Бізнес і камера

Пашырыца й напісаныне -э- заміж -е- ў запазычанынях (бізнес, рэзюм, тунэль, сэрвіс). Аднак змены закрануць, фактычна, толькі тყы словаў, што і па-расейску вымаўляюцца праз -э-. Такі падзел апраўдаўваюць прынцыпам «так вымаўляюць у народзе». Тому на мізэрную колькасць словаў з -э- будзе прыпадаць вельзіарны аўтаматычны адваротны выпадак: пенсія, камера, канферэнцыя, перспектыва...

«А так, як пішаце вы, — «пэрспектыва», — нікто і не вымаўляе. Паспрабуйце разам з радыё «Свабода» і сваімі прыхільнікамі навучыцца наш народ вымаўляць «пэрспектыва», як, дарэчы, і «плян». Вучыце на здароўе! Ніколі вам гэта ня ўдаца!» — адзначыў А.Падлужны, каментуючы для «НН» змены ў правапісе.

Мяккі знак

Мяккі знак, як асноўны сымбал адрознення паміж «наркамаўкай» і «тарашкевіцай», па-ранейшаму не прымальны для афіцыйных лінгвістаў. А.Падлужны аргументуе сваю пазыцыю досыцца спэцыфічна: «У 2002 г. зявіўся новы часопіс «Дзеяслоў», дзе кажуць: «Мы ўядзём рэпрэсаваныя мяккі знакі». Па-першым, хай съпярша разబяруцца, кім ён рэпрэсаваны. А па-другое, калі ён і рэпрэсаваны, дык ўсё адно трэба паглядзець: на ўсё рапрэсаваныя вельмі добрыя!»

Рэформы беларускага правапісу

1933 — перавод на «наркамаўку»
1951 — праект змены, распрацаваны Артаграфічнай камісіяй на чале з Якубам Коласам
1957 — удакладнены і змены існуючага правапісу
1993 — стварэнне Камісіі па удакладненні правапісу на чале з Нілам Гілевічам
1994 — праект рэформы правапісу, распрацаваны камісіяй
1999 — праект новай рэдакцыі правапісу, складзены А.Падлужным, П.Шубам, А.Міхневічам і А.Крывіцкім

Што зьбираюцца рэалізаваць беларускія палітыкі ў 2003 годзе? «НН» зладзіла аптынне сярод апазыцыйных дзеячоў і людзей улады. Яно пацвердзіла слушнасць пэўных стэрэатыпаў беларусаў, і беларускіх палітыкаў у прыватнасці. Аднак яно выявіла і нейкую інтыгоўную навіну.

Працаўцаў дзеля папулярнасці свайгі партыі зьбираеца намеснік старшыні АГП **Аляксандар Дабравольскі**. «Грамадзкая думка за апошні год зьмянілася: 80% насељніцтва лічаць, што эканамічна развязваецца няправільна, аднак людзі мала ведаюць пра палітычныя партыі», — кажа ён. Юрист паводле адукацыі, А.Дабравольскі займаецца пытаннямі прававага регулявання эканамічнай дзейнасці: «Мяркую напісаць некалькі артыкулаў на гэту тэму. Яна цікавая для мяне і вельмі важная для краіны». Апрача таго, А.Дабравольскі будзе ў рамках АГП удзельнічаць у заканатворчай дзейнасці.

Аляксей Кароль, адзін з лідараў незарэгістраванай Аб'яднанай сацыял-дэмакратычнай партыі, зьбираеца ў 2003 г. яе зарэгістраўца, а таксама напісаць шэраг артыкулаў: «Хачу падагульніцу зробленасць і прааналізаць, што і чаму ў нас не ўдалося ў дэмакратычных реформах».

Зьбираеца легалізація і кіраўнік незарэгістраванай Беларускай партыі свабоды **Сяргей Высоцкі**: упершыню некалькі сяброў БПС возьмуть удзел у мясцовых відрах. Вялікі надзеі ён ускладае і на масавыя акцыі — лічыць іх галоўным сродкам абраны незалежнасці Беларусі.

«Актыўна падымалася веснавыя акцыі» зьбираеца ў лідэр незарэгістраванага «Маладога фронту» **Павал Севярынец**. Mae ён і поймінны літаратурныя пляны: будзе пісаць кнігу. Праўда, што за яна, гаварыць пакуль ня хоча. Таксама П.Севярынец возьмёт удзел у святкаваннях 450-годзьдзя рэфармаціі ў Беларусі.

Лідэр Беларускай сацыял-дэмакратычнай партыі (Народная грамада) **Мікола Статкевіч** таксама

Палітыкі ўсё пішуць

зьбираеца «працаўца з народнымі масамі», дамагаючыся ад іх «зъмены стаўлененія да дэмакратыі, свабоды і незалежнасці».

Падобныя пляны мае і старшыня пастаяннай камісіі па міжнародных спраўах савету рэспублікі нацыянальнага сходу **Мікалай Чаргінец**. Адно што «зъмены стаўлененія» ён мусіць дабівацца не ад народных масаў, а ад ёўрапейскіх структур: — найперш міжпарламэнтскай і парламэнтскай асамблей Эўропы. Як пісменык Чаргінец у 2003 г. плянуе скончыць працу над сцэнарам фільму пра беларусаў у другой сусветнай войне. Здымаць кіно паводле яго будзе «Беларусьфільм».

Сэнаторка **Ядвіга Грыгаровіч** кажа, што цяпер для яе самае галоўнае — рэарганізацыя Беларускага дзяржаўнага ўніверситету культуры, рэктаркай якога яна зьяўляецца. Што да асабістых плянаў, дык Я.Грыгаровіч нарааке на недахоп часу: «На жаль, не асабістае жыццё дыктует графік дня, месяца, году, а наадварот».

Дэпутат палаты прадстаўніцтва

коў Валеры Фралоў плянуе ў 2003-м... радавацца жыццю. А ў паўзах — зьбираеца аднадумцаў, якія разумна глядзяць на жыццё, і надалей весьці актыўную палітычную дзейнасць.

У гэтым з генэралам салідарны **Сяргей Калякін**, кіраўнік ПКБ. Ён спадзяеца, што партыя паспяхова выступіць на выбарах у мясцовыя саветы. ПКБ распачне падрыхтоўку і да парламэнтскіх выбараў 2004 г., закладзе падмурок гэтай кампаніі. Яшчэ адна важная падзея адбудзеца ў траўні — сёмы з'езд ПКБ. С.Калякін разылічвае, што налета юдасца павялічыць колькасць сабору партыі і пашырыць партыйныя структуры. Калякін таксама лічыць, што ў 2003-м давядзеца вырашаць праблему рэфэрэндуму, якім будзе працягвацца паўнамоцтвы прэзыдэнта: «Мы павінны гэтага не дапусціць».

Намеснік старшыні АГП **Яраслав Раманчук** таксама на дробязі не разъмнёваеца: «Трэба сфермаваць урад і пачаць сацыяльна-палітычныя рэформы. У цяперашняга ўраду няма новых ідэяў, рапшніяў, людзей, а мы ўсё гэта маєм».

Адзін з кіраўнікоў руху «Зубр» **Цімох Дранчук** спадзяеца ў 2003-м аднавіцца на факультэце журналістыкі БДУ, адкуль яго выгналі год таму за палітычную дзейнасць, аднак і самай тас дзейнасці кідаць не зьбираеца — кажа, што зуброўцы будуть працягваць распачатую кампанію «Ён мусіць ссыці» ды «Новая ўлада — новая жыццё».

А вось **Лявон Баршчэўскі**, адзін з лідэраў БНФ «Адраджэнне», налета плянуе адысьці ад палітыкі ды займацца перакладамі. Спадар Лявон спадзяеца ў 2003 г. скончыць пераклад нямецкай кнігі Райнэра Лінднэра «Гісторык і улада», бо лічыць, што яна будзе вельмі патрэбная ў Беларусі. Сп.Баршчэўскі таксама даўно маўрый перакласці з нарвэскай апесцьцю сівяткаваньня 85-годзьдзя Акту 25 Сакавіка ў Беларусі й папрасіла ўзначаліць аргкамітэт прафесара Анатоля Грыцкевіча.

Б.Т.

Сурвілла прапануе Грыцкевіча

Набліжаюцца 85-я ўгодкі абвешчаныя незалежнасці **Беларуское Народнае Рэспублікі**. Старшыня Рады БНР Івонка Сурвілла заклікала стварыць Нацыянальную аргкамітэт сівяткаваньня 85-годзьдзя Акту 25 Сакавіка ў Беларусі й папрасіла ўзначаліць аргкамітэт прафесара Анатоля Грыцкевіча.

Сем'і Вугляніцы, Жарнасека ў Нарвэгіі

Паэт Славамір Адамовіч, які ў 1996 г. за верш «Убей презідента» трапіў у турму, папрасіў палітычнага прытулку ў Нарвэгіі. Апошнія гады ён быў беспрацоўным, ездзіў на заробкі за мяжу, аж пакуль ня вырашыў застасцца ў Нарвэгіі. Улады краіны пакуль не адказалі, атрымае С.Адамовіч палітычны прытулак ці не. Хоць прэзідэнты такія былі. У 2001 г. Нарвэгія прыняла двух уцекачоў зь Беларусі — капітана КДБ Генадзя Вугляніцу і актыўіста незарэгістраванай арганізацыі «Край» Андрэя Жарнасека. Доўгі час беларускія улады перашкаджалі іхнім сем'ям выехаць у Нарвэгію. Толькі пры канцы мінулага году Вугляніца і Жарнасек вывезлы сваіх жанок і дзяцей.

Павал Сумарока

• РАДЫ ЕПЕРАХОП •

Міністры ідуць у бізнэс

Многія чыноўнікі, якія займалі раней высокія пасады ў беларускім урадзе, пасля адстаўкі йдуць у бізнэс, галоўным чынам у расейскія структуры.

Гэтак, былы прэзідэнт Уладзімер Ярошын сёлета ўзначаліў беларуское прадстаўніцтва кампаніі «Мабільны Тэлесыстэмы». Часта можна бачыць у Маскве і колішняга міністра аховы здравоў Iarap Zelenkiewicz. Ён кіруе беларускім прадстаўніцтвам буйнога маскоўскага мэдычнага фонду. Працуе з Расеяй і былы міністар прадпрымальніцтва Аляксандар Сазонай. Асабліва шмат спраўваў у яго было перад сівятамі: фірма займаеца сярод іншага і продажам налагодніх ёлак.

Колішні віцэ-прэзідэнт Замяталін, так і не дачакаўшыся ад Аляксандра Лукашэнкі запрашэння на дзяржаўную службу, уладкаваўся ў нейкі аналітычны цэнтар у Маскве. Назву «канторы» ён трывмае ў скрэзе. А вось Сяргей Посакай застаўся ў Беларусі. Ня маючы пасады, ён жыве на вайсковую пенсію і піша працу аб праліках Лукашэнкі.

Сёлета шмат беспрацоўных звязаўся сярод беларускіх дыпламатаў. Да гэтага часу не ўладкаваны акно чатыры былы амбасадары: Валеры Садоха (працаўаў у Вялікай Брытаніі), Наталья Дрозд (Італія), Мікола Крэчка (Польшча), Пётр Краўчанка (Японія). Для іншых працаў знаходзяць хутка. Так, былы прафсаюзы кіраўнік Франц Вітко прызначаны эканамічным дарадцам амбасады Беларусі ў Баягары.

Паводле радыё «Свабода»

ФОТА: РЕЙТЕРС/ПРОМЕДІА

Адамкус — ахвяра марозу

Сэнсация на прэзыдэнцкіх выбарах у Літве.

Пераможцам нечакана стаў былы прэм'ер Раландас Паксас. За 46-гадовага

Паксаса прагаласавала 55% выбарцаў, а за Адамкуса толькі 45%. За Паксаса галасавала ў Віленшчына. Літоўскую палітычную эліту непакояць папулізм новага прэзыдэнта і ягонія сувязі з расейскім бізнесам.

Аднак Паксас запэўнівае съвет у нязыменнасці замежнапалітычнага курсу Літвы.

Ніколі не здавайся. Гэта прыказка яшчэ раз даказала сваю слушнасць на выбарах у Літве. Ніводнае сацыялягічнае аптытанне не прадказвала Паксасавай перамогі. Тым менш, гэты кансерватыўна-ліберальны палітык засяя змагаўся за прэзыдэнцкі фатэль, у якісці асноўнай зброі абраўшы папулісцкія абяцанкі. І Адамкусу не дапамаглі відавочныя посыпехі — запрашэнне

Літвы ў NATO і Эўразія.

У першым туры, два тыдні таму, Адамкус рашуча перамог, атрымавшы 35,5% галасоў, хоць здабытыя Паксасам 19,7% ужо тады былі вялікай нечаканасцю. Неспадзянаваны посыпех, на думку назіральнікаў, прадызначыла дынамічнае выбарчая кампанія 46-гадовага Паксаса, разылічаная ў першую чаргу на мадэль. На ягоным фоне 76-гадовы Адамкус выглядаў стомленым чалавекам, што не абяцаў нічога новага.

Адамкуса перад другім туром падтрымалі практычна ўсе значныя палітычныя сілы Літвы — кіруная кааліцыя сацыял-дэмакрату і сацыял-лібералаў, а таксама цэнтрысцкі і праваў апазыцыйныя партыі. «Аца-ніць моцны і слабы баік абодвух кандыдатаў, мы лічым, што Валдас Адамкус лепей адпавядзе патрабаваным сучаснай міжнароднай палітыкі», — напісалі сацыял-дэмакраты прэм'ер-міністра Альгірдаса Бразаускаса ў адмысловым звароце. Артурас Паўлаўскас, кіраўнік сацыял-ліберальнага «Новага саюзу» і старшыня Сойму, які заняў трэцяе месца ў першым туры, прызнаўся, што галасаваў за Адамкуса, паколькі «Літве трэба стабілізацыя, працяг разформаў, а для рэвалюцыйных кро-каў, якія прапануе Паксас, яшчэ не

прыйшоў час».

Але 15-градусны мароз адпужаў абыякавую частку літоўцаў ад галасавання. Толькі 50% выбарцаў прыйшлі на другі тур. І больш за палову іх прагаласавалі за Паксаса.

Раландас Паксас нарадзіўся ў Цяльшы. Пасля вучобы ў будаўнічым інстытуце ў Вільні ён вырашыў стацца лётчыкам. У 1979 г. наступіў на цывільныя курсы падрыхтоўкі пілётаў у Ленінградзе. Падчас навучання Паксас зрабіўся чэмпіёнам СССР па вышэйшым пілітажы.

Палітычную кар'еру ён распачаў адразу з «вялікага зяўленьня» — у 1997 г. нечакана зрабіўся мэрам Вільні. Вядомага пілёта-аса і прадпрымальніка-будаўніка да ўздезу ў мясцовых выбарах падбухторылі кансерватары. Ён павінен быў стацца палітыкам, які перацягне на свой бок маладых.

Паксас пачаў рэстаўрацыю старой часткі Вільні, моцна змяніў яе выгляд, заслужыўшы гэтым вялікую папулярнасць. Калі ўясной 1999 г. сышоў у адстайку кансерватарыны ўрад Гедымінас Вагноруса, нікога не здзівіла, што крэслы прэм'ера кіраўнікі партыі прапанавалі менавіта Паксасу. Аднак ужо праз не-калькі месяцаў ён падаў у адстайку, пратэстуючы супраць нявыгаднага,

Ralandas Pakasas uzyu chargovu vyshyniu.

на ягоную думку, для Літвы пагаднення аб продажы нафтаперапрацоўчага завода ў Мажайках амэрыканскому канцэрну «Williams».

Тады ж ён памяняў і палітычную афарбоўку — перайшоў да лібэралаў. Пасля выбараў 2000 г. разам з сацыял-лібераламі Артураса Паўлаўскаса Паксас стварыў кааліцыю і зноў зрабіўся прэм'ер-міністром. Але і гэтым разам не пакіраваў добра. У чэрвені 2001 г. ён зноў падаў у адстайку, зноў-такі пратэстуючы — супраць няпэўнай пазыцыі ўдзельнікаў кааліцыі, якія «стрымлівалі ўрад ад рашучых дзеянняў».

Калі Паксас пакінуў лібэралаў, большасць палітыкаў з палёгкай палічылі, што гэта канец ягонай палітычнай кар'еры. Аднак той ня здаўся і заснаваў новую партыю — Лібральна-дэмакратычную. Як за-сведчылі выбары ў органы мясцовага самакіравання, што адбыліся два тыдні таму, яна заняла моцныя

пазыцыі шмат у якіх рэгіёнах Літвы.

У апошнія гады, ужо як актыўны палітык, Паксас удзельнічаў у розных аўсянічных шоў. Увесені мінавага году ён намовіў двух прыяле-ляў на трох самалётах праляцец над мостам цераз Вяльлю.

Паспяховы палітык любіць таксама язду на матацыкле. Ён бярэ ўдзел ва ўсіх матацылётах, на якія прыяджае, сама сабой, у скury. У Паксаса «Гарлі-Дэвідсан» — разыўітальны падарунак работніку віленскай мэрыі.

Паксас паабіцаў, што ня будзе мяняць цяперашній замежнай палітыкі Літвы, у тым ліку яе прыярытэтаў — уступлення ў Эўразію і NATO. «Наша замежная палітыка ў добрым стане дзякуючы намаганням парламэнту, ураду і прэзыдэнта Адамкуса. Затое палітыка ўнутраная занядбаная, і трэба ёю заняцца», — сказаў ён.

Франц Субель

Старшыня ЭЗ супраць вайны ў Іраку

Міністар замежных спраў Грэцыі Георгіе Папандреў заклікаў Эўразія да выпрацоўкі спольнага падыходу да ірацкіх праблем. Ён спадзяеца, што гэты падыход будзе нэгатыўным.

Прэм'ер-міністар Грэцыі Костас Сімісіс лічыць «узгадненіе спольнай пазыцыі ў гэтай справе» мэтай старшынства Грэцыі ў Звязе. Грэки мяркуюць, што пагроза вайны з Садамам — цудоўная нагода для Эўропы цягніць аўдзінца ў галіне замежнай палітыкі, дагэтуль спольнай толькі на паперы. Сёньня кожная краіна ЭЗ вядзе ўласную гульню на міжнароднай арене, што значна аслабляе патэнцыял аўдзінанай Эўропы як партнёра ці проівагі ЗША.

Краіны Звязу ня маюць адзінай думкі ў працце Іраку. На адным полюсе — Лёндан, Мадрыд, Рым і амаль дасягненая Варшава. Яны, разам з Вашынгтонам, схіляюцца да інтэрвэнцыі. На другім — Нямеччына, якая выказвае супраць, што апошнім часам ужо ня так катэгарычна, як перад выбарамі. Францыя вагаеца.

Грэцыя, як і многія малыя краіны ЭЗ, лічыць, што трэба імкніцца да мірнага вырашэння канфлікту пад эгідай ААН.

З студзеня ў Радзе Бяспекі ААН, апрач сталых сяброў Францыі і Вялікабрытаніі, засядаюць таксама Нямеччына і Гішпанія. На думку грэцкіх ды-

пляматаў у Брусселе, гэта павінна ўзмацніць уплывы ЭЗ у ААН і наадварот — замацаваць аманаўскую філізофію імкнення да міру любой цаны ў замежнай палітыцы Звязу.

Жанчына ачоліла дэмакрату Кангрэсу

Упершыню ў гісторыі Кангрэсу ЗША лідэрам дэмакрату ў палаце прадстаўнікоў зрабілася жанчына. 62-гадовая Нэнсі Пэлазі з Каліфорніі зъвініла на гэтай пасадзе Рычарда Гепгарда. Сама Пэлазі кажа: «Мы чакалі гэтага 200 гадоў».

АБСЭ супраць рэфэрэндуму ў Чачні

АБСЭ лічыць правядзеніе рэферэндуму па канстытуцыі Чачні пасыпешлівым крокам і наўрад ці прызнае ягонага вынікі. Паводле словаў былога кіраўніка групы спрыяньня АБСЭ ў Чачні Ермінкі, прысутніцы дзясяткі тысячаў рэасейскіх вайскоўцаў, вялікай колькасцю уцекаюць і агульная нестабільнасць у рэгіёне — на тых ўмовах, пры якіх можна правесці супраўдны рэфэрэндум.

На літоўскай мяжы ўзмацніўся пашпартны контроль Кена.

Зъмены на мяжы з Літвой

Літоўская памежнікі з 1 студзеня зрабілі больш жорсткім пашпартны кантроль у транзытных цягніках Калінінград—Москва і Калінінград—Санкт-Пецярбург. Гэта звязана з увядзеннем Літвой нацыянальных правіл пагранічнага кантроля, дамоўленасць аб якіх была зафіксавана ў выніковым дакумэнце саміту Расея—ЭЗ у Брусселе.

Цяпер, каб трапіць на Карабалівчыну праз Літву, трэба транзытную літоўскую візу. Палёгку да 1 ліпеня маюць толькі грамадзяне Расеі, якім анроц паспарту нічога паказваць памежнікам па трэба. Усіх астатніх, хто едзе без «транзыткі», літоўцы высаджваюць на беларуска-літоўскай мяжы на станцыі Кена.

Грамадзяням Беларусі, якія ўехали на тэрыторыю Калінінградскай вобласці да 1 студзеня 2003 г., літоўскія ўлады далі магчымасць свабодна выехаць дадому да 12 студзеня.

Дыскусія пра NATO

40 славацкіх інтэлектуалаў заклікаюць не далучацца да NATO, пакуль не праведзены рэфэрэндум. Сярод тых, хто падпісаў зварот, — былы дысыдэнт, а пасля прэм'ер-міністар Славакіі Ян Чарнагурскі, прафсаюзы лідэр Іван Сактар і культурныя дзеячы, звязаныя з колішнім прэм'ерам-папулістам Уладзімерам Меч'яром.

Папа высьвяціў біскупа

12 новых біскупаў высьвяціў у панядзелак папа Ян Павал II. Сярод іх — біскуп-памочнік Халдзейскага патрыярхату Бабіён, адміністратор, апостальскі адміністратор грэка-каталіцкай япархіі ў Мукачаве ва Ўкраіне Мілан Сасік і назіральник Апостальскай Сталіцы пры ААН біскуп Чэлестына Мільёрэ. За 25 га-

доў пантыфікату Ян Павал II высьвяціў 321 біскупа.

А замкі гараць і гараць

Агонь зьнішчыў значную частку замку ў Люнэвілі, дзе ў XVIII ст. жыў кароль Рачы Паспалітай Станіслаў Ляшчынскі. Польмі зьявілася на даху капліцы, а затым ахапіла ўсё крыло. Зьнішчаны найкаштоўнейшыя залы, у тым ліку каралеўскія апартамэнты. Замак быў пабудаваны ў 1702—14 г. на ўзор Вэрсалю. Станіслаў Ляшчынскі вырася прастолу ў 1736 г. Ягоны цесьць кароль Францыі Людовік XIV даў яму ў пажыццё вадоданыя княствы Бар-Лё-Дзюк і Лятарынгію, якімі Ляшчынскі кіраваў да съмерці ў 1766 г.

Дзяўчаты з «Плэйбою» мужнеюць

Прааналізаваўши 577 здымкаў, надрукаваных ад сінегля 1953 да сінегля 2001 г. на вокладках часопісу «Playboy», навуковыя звязкі з університету ў Вене высьветлілі, што «сымбалі жаноцкасці» набываюць усё больш «мужчынскія» формы. Даследчыкі прасачылі, як зъмяняліся з часам габарыты мадэлек — рост, маса цела, аб'ём бюсту, таліі і сцёгнаў. Высьветлілася, што бюст і ахвят сцёгнаў зъмяншаліся, аб'ём таліі трохі пашыраўся. Некалі ідэалізаваная фігура з вузкай таліяй і шырокімі сцёгнамі наблізілася да памераў, тыповых для сярэдніяй жанчыны. Затое індэкс масы цела рабіўся ўсё меншым за сярэднія паказынікі — мадэлі худзелі і набіралі росту. Вынікі аўстрыйскіх даследаванняў супярачы ранейшым працам, паводле якіх «ідэалы» паказынікі судносінаў таліі і сцёгнаў (0,7) не мянуться цягам стагодзінні.

Ф.С.

замежная палітыка

За гады кіраваньня Лукашэнкі нашыя сувязі з усходнім суседкам узмацніліся. На Расею прыпадае 60,3% нашага замежнагандлёвага абароту. Яе доля ў імпарце складае 70,4%. Гэтыя лічбы — галоўны аргумент прыхільнікаў прарасейскага курсу ў нашай замежнай палітыцы. Разам з тым, гэтае гледзішча такое ж далёкае ад ісьціны, як і думка аб адноўлівасці лёсу Беларусі і Новай Зэлянды.

Расейцы купляюць нашую прадукцыю не таму, што жадаюць дапамагчы «славянскому брату», а таму, што наша прадукцыя канкурэнтнай на ўсходнім рынку, мае спрыяльныя для расейскіх спажыўкоў супадносіны цаны і якасці. Наўрад ці для перавозак па СНД расейцы будуть набываць седлавы цягач «Eurotech Iveco» (60,1 тыс. даляраў), калі МАЗуці аналіз каштуюць 36,9 тыс. даляраў. А расейскія нафтавыя кампаніі зацікаўленыя ў супрадоўніцтве з наваполацкім НПЗ «Нафтан» таму, што будоўля аналагічнага прадпрыемства каштуюць больш за 2 млрд. даляраў.

Нізкія цэнзы на энэрганосбіты для Беларусі таксама ня з добрай волі Крамля. Проста Москва выгадней мець «асаблівыя адносіны» з Менскам, чым будаваць гэтыя адносіны па сусветных стандартах: Беларусь у палітычнай гульні з Расеяй мае нямала важкіх козыраў, якія пакуль не пакладзены на стол.

У выпадку інтэграцыі Беларусі ў ёўрапейскую палітычную і эканамічную прастору страты расейскага рынку не адбудзеца. Аднабаковы кірунак замежнай палітыкі Лукашэнкі тлумачыцца не аб'ектыўнымі інтарэсамі беларускай дзяржавы, а тым, што толькі з боку Москвы і яе хадарускай па Дамове аб калектыўнай бяспечы і СНД цяперашнія беларускія адміністрацыі можа атрымаць палітычную падтрымку.

Беларускі клін

Мы не «прывязаныя» да Расеі. Гэта дазваляе з пэўным аптымізмам глядзець на пэрспэктыву пошуку Беларусі свайго месца ў аб'яднанай Эўропе. Можна пагадзіцца з меркаваньнем, што наступнае шостое пашырэнне Эўропы нашу краіну не накрые. Але нельга пагадзіцца з меркаваньнем, што Беларусь непазбежна застанеца за бортам ёўрапейскай інтэграцыі.

Працэс будаваньня аб'яднанай Эўропы ідзе млява, перад ЭЭ стаіць шмат сацыяльна-еканамічных пытанняў, звязаных з сяброўствам новых краінаў. На вырашэнне гэтых проблемаў трэба час і вялікія рэсурсы. Нават у краін-«квядагні» (Польшчы, Чэхіі, Вугоршчыны) справы ідуць ня так паспяхова, як спадзяваліся ў Эўразіяze. Напрыклад, узвесеніе беспрацоўя ў нашай заходнім суседкам складае каля 16% працаздольнага насельніцтва. Цяпрашнія скептычныя заявы ёўрапейскіх палітыкаў адносна пэрспэктыўнай далейшага пашырэння ЭЭ на ўсход адлюстроўваюць гэтае становішча.

Застаўшы ў пытаньні, звязаным з фармаваннем супольнай ёўрапейскай палітыкі, і, у прыватнасці, геапалітыкі. Пакуль за дзеяньні і звязамі прадстаўнікоў Эўразіяzu больш бачныя геапалітычныя інтарэсы тых краінаў, якія гэтыя асобы прадстаўляюць. ЭЭ яшчэ не дасягнуў такай ступені разьвіцця, каб бачыць і рэалізоўваць свае доўгатэрміновыя стратэгічныя інтарэсы на палітычнай сцэне. Дальнічаць адвавідае палітыкі Амэрыкі. Ня дзіва, што прадстаўнікі Францыі гавораць аб тым, што Беларусь, Украіна і Малдова ня маюць шанцаў на сяброўства ў ЭЭ: Францыю больш за гэтыя дзяржавы цікавяць і турбуюць мусульманскія

краіны Паўночнай Афрыкі.

Але з гледзішча далёкай пэрспэктывы сутыцтва выглядае іначай. Калі працэсы фармавання супольнай ёўрапейскай палітычнай і эканамічнай прасторы набяруць пэўную крытычную масу, перад Эўразіяzам устане пытаньне: што далей? І тады на мапе сцвіту зьявіцца яшчэ адзін буйны геапалітычны гулец — аб'яднаная Эўропа. Існаванне буфернай зоны (Беларусь, Украіна і, што менш важна, Малдова) паміж краінамі Эўропы і Расея будзе магчымым толькі да таго моманту, калі на месцы першых ня зьявіцца Эўразіяz з сваімі геапалітычнымі інтарэсамі і адпаведнымі кансалтаванымі рэсурсамі. Да таго моманту ўплыву ЗША будзе дастатковая, каб Украіна і Беларусь калі не пайшли на Захад, то ўжо нікак не пышлі на Усход. Калі побач з ЗША зьявіцца Эўразіяz, краіны буфернай зоны зачыгнені на Захад, у Эўропу, быццам пыласосам. Захад ужо дамінует ў закаўказкіх і цэнтральнаазіяцкіх краінах СНД. Чарга — за краінамі буфернай зоны, рэжымы якіх пакуль лавіруюць паміж Расеяй і Захадам, часта насыперац нацыянальным інтарэсам.

Москва магае што можа супрацьставіць хай млявым, але непазбежным крокам Захаду ва ўсходній Эўропе. Тэхналягічнае і эканамічнае адставанье 145-мільённай Расеі павялічваецца. Москва й сама вымушана ў сваёй палітыцы агледацца на Захад.

Нават самыя ўпартыя прыхільнікі саюзу Беларусі і Расеі прызнаюць, што працэсы ўзмацнішы ў паднёўвай суседкі Беларусь зайдзілі дастатковая далёка.

Верагодна, што ў выніку будучых прэзыдэнцкіх выбараў ва Украіне да ўлады прыйдзе перакананы заходнік Віктар Юшчанка. Тады гэтая краіна вельмі настойліва пагрукае ў дзіверы Эўразіяzu. Але, разам з тым, беларускі ўрад праглявае настойваць на асаблівым шляху Беларусі ў фар-

Калі побач з ЗША зьявіцца Эўразіяz, краіны буфернай зоны ўцягнені на Захад, у Эўропу, быццам пыласосам

ватэры палітыкі Расеі. Гэта — прапаганда. Лёс нашай краіны ў пэўнай ступені вырашаема тым, што адбываеца на яе межах. Дастаткова паглядзець на палітычную мапу і паднёўніца працягласць мяжы Беларусі з новымі краінамі ЭЭ (Літвой, Польшчай) да Украінай, якая вельмі часта пазірае на Захад ужо пры Кучму, з расейскай мяжой.

Калі будзе існаваць прарасейскі «беларускі клін», Украіна ня зможа інтэгравацца ў Эўропу. Мы маем заціліца працяглую мяжу, а ва ўмовах Палесься ня можа быць нікакі гаворкі пра барацьбу з нелегальнай міграцыяй ці з наркатафікам (гэтыя проблемы для Эўразіяzu першасныя). Разам з тым, Захад разумее: калі не пайсьці на сусустреч Укроіне, там, як і ў Беларусі, звязыца падстава для ўзмацнення пазыцыяў Расеі. Эўразіяz дагэтуль ня мае адзінай думкі што да Беларусі, некаторыя недальнічаныя палітыкі выступаюць за дамову з Расеяй адносна сферу ўплыву. Але ў ЭЭ ужо сёньня ёсьць пэўныя кансансус адносна Украіны: з часам яна будзе інтэграваная ў ёўрапейскую прастору.

Эўрапейцы міжволі

Беларусь у палітычнай гульні з Расеяй мае нямала важкіх козыраў, якія пакуль не пакладзены на стол.

Чаму ня «разам з Расеяй»

Некаторыя скажуць, што ўсё гэта — трэзіненне русофоба. Які сэнс казаць аб буфернай зоне, інтарэсах ЗША, Эўразіяzu і Расеі, а на гэтым тэле — пэрспэктывах Беларусі, калі мы, беларусы, можам пайсьці «ў Эўропу разам з Расеяй?» А вось пры такім падыходзе супрауды ўспомнім новазэландцаў. Расея ніколі ня будзе сібрам Эўразіяzu і NATO. Ёй, як і ЗША, Кітаю, Індый,

вечныя геапалітычныя антаганісты. Географічна і эканамічна Расея звязаная з азіяцкімі краінамі, частка якіх складае антыхаоднюю «вось зла». Гэтыя сувязі сіфраваліся гістарычна, і, як бы нешматлікім расейскім лібералам і заходнікам ні карцела, Москва ня можа спыніць контакты нават з вельмі адзінскімі з пункту гледжання Захаду партнэрамі ў Азіі.

Вясною 1999 г. Б.Ельцын выступіў з ініцыятывай стварэння «стратэгічнага трохкунтніка» ў складзе Расеі, Кітаю ды Індый, скіраванага супраць гегемоніі Захаду. Тагачасныя вялікія сябра Расеі А.Лукашэнка творчая развіў гэтую ініцыятыву, прапанаваўшы далучыць да гіпатэчнага альянсу Ірак, Іран, Лівію і, зразумела, Беларусь.

Расея ня можа быць дэмакратычнай хакія б таму, што яна занадта стракатая й вялікая. Утрымаць пад-

адпаведным кантролем шостую частку сушы магчымым толькі пры такім падзеце ўлады паміж цэнтрам і рэгіёнамі, дзе першы мае значочную перавагу. «Імпэрскі інтынкт» расейцаў — гэта інтынкт самазахавання. Тады як «украінскае» і «беларускае» пытанье для ЗША, лідэр аў Захаду ёсьць часткай стратэгічнай задачы стрымлівання Расеі, магчымасці цікі на яе з мэтай не дапусціць аднаўлення вялікай ёўраазіяцкай дзяржавы.

Народжаны ёўрапейцамі, мы, беларусы, пакуль вельмі мала зрабілі, каб у нашай краіне можна было бачыць кандыдатку на сяброўства ў Эўразіяzu. Эўропа — наша раздзіма, і мы калісці прыйдзем да яе. Мы можам разылічваць на руку дапамогі, але, разам з тым, ніхто несці нас ня будзе. Гэты шлях усе краіны проходзяць самі.

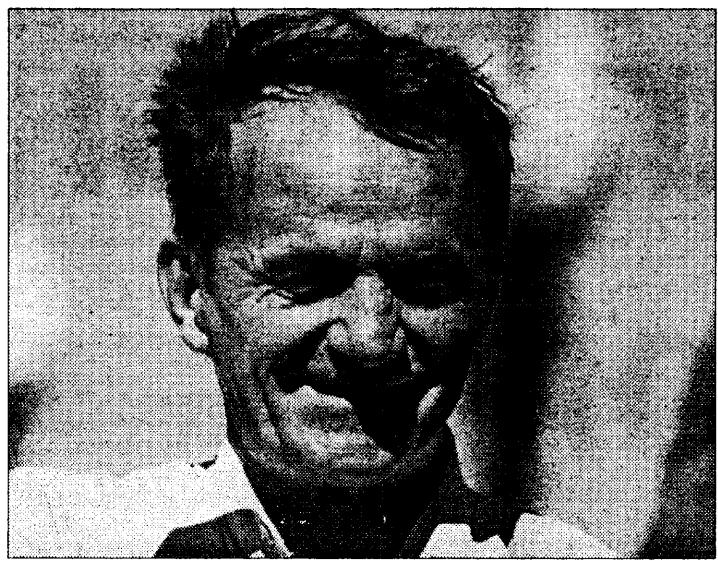
Андрэй Ляховіч

Новы нумар «ARCHE»

Новы нумар «ARCHE» прысвечаны творчасці таленавітага маладога пісьменніка Андрэя Хадановіча. Публікуюцца яго вершы і пераклады, а таксама блёк крытычных матэрыялаў аў ім. Юры Аандруховіч, Лявон Барычўскі, Марыя Мартысевіч ды іншыя раскрываюць загадку Хадановіча. Уладзімер Арлоў у вершаванай форме апісвае незвычайні выпадак, калі і як яму прысыніўся Хадановіч. Віцебскі палітоліг Уладзімер Гарбацкі рафлексуе над феноменам гомасексуалізму ў заходнім і беларускім грамадстве. Гарадзенскі эсэіст Даніла Жукоўскі дае парадыналны аналіз творчасці Вінцэса Мудрова і Леаніда Маракова. Артыкулы Паўла Казанецкага «Беларуская палітыка Польшчы» і Ганса-Георгія Віка «Пабудова демакратыі ў Беларусі. Цвёрды арэшак для ёўрапейскіх арганізацый» не пакінцуць абыякавымі на ваты, хто не цікавіцца палітыкай. Таксама ў нумары друкуюцца палеміка аб сучасных формах і ідэйных зыместках беларускага нацыяналізму, у якой бяруць удзел Уладзімер Арлоў, Валер Булгакаў, Сяргей Дубавец і Сяргей Ерш. Сярод рэшты публікацый вылучыцца аўтограф Яна Станкевіча і Антона Адамовіча 1944—45 г. ды сучучны з сёньняшнім духом сучаснай беларускай літаратуры. В.Б.

аб усім патроху

Лучанок стаў праваслаўным

Народнага артыста Беларусі кампазытара Ігара Лучанка ў суботу хрысьцілі. Цырымонія адбылася ў будынку менскага мітраполіі. Хросным бацькам кампазытара стаў ягоны сабар, былы дзяржсакратар па нацыянальнай бясыпецы і барацьбе са злачыннасцю Генадзь Данілаў, хроснай

маці — выкладчыца музычнай школы з Мар'інай Горкі (адкуль родам Лучанок) Татьяна Васільева. І.Лучанку, аўтару вядомых песень «Мой родны кут», «Алеся», «Вэрніка» і інш., цяпер 64 гады. Хрысьціў яго асабістая мітрапаліт Філарэт.

Б.Т.; Інтэрфакс

Кабета бывае кусачай

Суд даў жыхарцы Пінску год напраўчых работай за нанясенне лёгкіх цялесных пашкоджанняў падатковаму інспектару. Жанчына пакусала інспектара (адказніца за ўкусы чалавекам у Крымінальным кодэксе не прадугледжана).

У раёне Цэнтральнага рынку гораду падатковыя інспектары праvodзілі мерапрыемствы па спыненіні гандлю ў недазволеных месцах. Затрымалі жанчыну з дву-

ма слоікамі алею. Яна і раней нелегальна гандлявала прадуктамі з Польшчы. Пры складанні адміністрацыйнага пратаколу за незаконны гандаль кабета паводзілася спакойна. Калі ж паспрабавалі канфіскаваць алей, яна ўчапілася зубамі ў пальцы падатковага інспектара, які тримаў слоік. Пашкарпелі звярнуўся ў судмэдэкспертызу — сильды зубоў былі заўажаныя яшчэ праз трыдзеяні.

Б.Т.; БелаПАН

«Мастоўскі веснік» — 100

20 снежня пабачыў сьвет 100-ты нумар незалежнага білетэню «Мастоўскі веснік». Выдаецца ён з 1997 г. Інфармацый «Мастоўскага весніка» ніколі не звязвіца ўрайгазэце дзеля балючасьці проблемаў, якія ўздымаюцца. Дый звестак такіх ніколі не здабудуць дзяржаўныя газэты. «Вэртыкаль» съмечыце з хаты не выносіць... Заснавальнік і рэдактар газеты Язэп Палубятка робіць заходы, каб «Весьнік» выходзіў штотыднёва.

А.Л., Горадня

Раскопкі на гародах

Аршанскі гарвыканкам вырашыў прывесці ў належны стан археалагічны запаведнік «Гарадзішча». Жыхарам 2-га Замкавага завулку, чыс гароды месцяцца ў ахоўнай зоне, працягуючыя ўзяць зямлю ў іншых месцах. Убогія агародкі і пабудовы, якія псуюць выгляд замчышча, звяянута. З дапамогай гарадзішчых службай жыхары трох прыватных дамоў павінны ўпрадаваць сваё жытло. У перспектыве і яно будзе звянесена. На замчышча застануцца толькі будынкі атрады МНС, друкарні ды этнографічнага музею «Млын», якія зьяўляюцца помнікамі архітэктуры. У траўні — ліпені на бытых гародах будуть праведзены археалагічныя даследаванні.

Леніна далучылі да Купалы

Напярэдадні новага году калгас імя Леніна далучаны да калгасу імя Янкі Купалы. Праўда, і апошні нельга назваць моцным. Толькі ў раёны бюджэт ён вінен

каля 53 млн. рубліў. З дваццаці калгасаў раёну яна маюць запазычанасці перад бюджетам толькі два.

Віктар Лютынскі, Ворша

Надбаўка за непаленіне

Праўленыне калгасу «Радзіма» актыўна працягандуе здаровы лад жыхароў. Тыя з калгаснікаў, якія адмаўляюцца ад паленіня, атрымліваюць штомесяц да сваіх заробаку 10% надбайкі. Сёлета здолелі развівіцца са шкоднай звычай толькі дзве работнікі мясцовага жывёлагадоўчага комплексу — тэхнік-асемнянільнік і сълесар.

Бабе 114 гадоў

1 студзеня 2003 г. жыхары вёскі Асавец Аўдоцьці Зубрыцкай споўніліся 114 гадоў. Кабета мяркое, што доўгажыхарству паспрыяла яе вера ў Бога, якой анікот не выракалася.

Базыль
Ліцьвіновіч,
Бялынічы

Слуцак застаўся без вайскоўца

Нядыўна са Слуцкага гарнізоннага шпіталю, які праіснаваў звыш 70 гадоў, быў выпісаны апошні пациент з ліку амаль дзвюх тысячай бытых афіцэр, вэтэранаў вайны і

• ЭКАНАМІЧНАЯ ХРОНІКА •

Скругленыне цэнаў

З 10 студзеня начнуць скругляць цэны, якія з гэтага дня мусіць сканчыцца на «Ф» ці на «Б». Калі цэна меншая за тысячу, скругляць будуть на пяць рублёў. Прыкладам, 12 рубліў — да 10-ці, а 13—17 — да 15-ці, 18—19 — да 20-ці. Цэны і тарыфы, большыя за тысячу, скругляюцца з дакладнасцю да дзесяці рублёў.

Нацбанк дазволіў мікракрэдытаў

Нацбанк унёс змены ў праўлы, якія рэгулююць выдачу крэдытаў банкамі краіны. Банкі будуть мець права выдаваць крэдытаў насельніцтву на набыццё аўтамабілю ў замежных прадаўцу, пры гэтым валюту будзе неабязважкова прадаваць на ўнутраным рынку. Прадугледжаная таксама магчымасць выдаваць прадпрымальнікам мікракрэдытаў (да 10 тыс. даляраў). У выпадку выдачи мікракрэдытаў ці крэдыта на выплату заробак, банкі не аваляваныя кантроліваць, ці выкарыстоўваць яны на адпаведныя мэты.

Бізнес-цэнтры

Менгарвіканкам атрымаў ужо 10 заявў ад кампаніяў, якія жадаюць сёлета будаваць у Менску буйныя бізнес-цэнтры. Улады выдзялілі пад пабудову бізнес-цэнтраў пляцоўкі на праспэкце Дзяржынскага, вуліцы Прытыцкага, на рагу вуліц Платонаў і Чапаева, ля станцыі метро «Пралетарская» ды ў мікрараёне «Ўсход». Кожны цэнтар будзе

мець плошчу ад 10 да 400 тыс. кв.м., на якіх разьмесьцяцца не толькі офісы, але й забаўляльныя установы.

«Камінтэрн» мяніе брэнд

Гомельскае АТ «Камінтэрн» вырашила зьмяніць назыву. Кіраўніцтва фабрыкі лічыць брэнд, які расшыфруваеца як «камуністычны інтэрнацыянал», неканкурэнтназдольным у сучасных умовах. Новую назуву мусіць прыдумаць да 20 студзеня. За найлепшы варыянт нават прапануюць прэмію — 200 тыс. рубліў.

Ачакава набудзе слуцкі бровар

Маскоўскі бровар «Ачакава» падпісаў з слуцкім броварамі давому пра ўзаёмны намеры. Намеры вядомыя: «Ачакава», якое, у адрозненіні ад большасці расейскіх бровараў, было заснаванае пры ўзделе выключна расейскага капіталу, мае ўкласці ў завод 30 млн. даляраў інвестыцыяў. Дзяржава ж, якой належыць каля 90% акцыяў бровару, абяцае перадаць расейцам кантрольны пакет.

А.К.

• З УСЁЙ КРАІНЫ •

адстаўнікоў, што жывуць у горадзе. Шпіталь зачынены ў сувязі з тым, што ў горадзе апусцілі амаль усе вайсковыя гарадкі, гарнізоны якіх у апошні час былі пераведзены ў іншыя месцы. Для вырашэння ўзыніх узыніх у сувязі з гэтым праблемай Слуцак наведаў міністар абароны Леанід Мальцаў і прадстаўнікі аблівіканкам. Яны сустракаліся з «вэртыкальлю», пакрыўданымі вэтэранамі, кіраўнікамі тэртытарыяльнага мэдычнага аб'яднання. Прайшла дзелавая размова па пытаннях прадаўладаванія 200 работнікаў будзе

далейшага аблугаўвання яго колішніх пацэнтаў. Госці заўпінілі, што месцы ў раённай больніцы і клініцы для бытых «гарнізонных» мэдроботнікаў (адных мэдсестраў 80 чалавек) знайдуцца ўсім. Але ў гэта цяжка віршица. Засумавалі ёй адстаўнікі, бо цяпер ім давядзенца выстойваць у доўгіх чэргах на прыме да лекараў гэта ж, як і ўсім іншым пацэнтам. Лёс капітальна збудаваных у 30-я будынкаў шпітalu пакуль не вырашаны. Но выставяць на аўкцыён, калі аблівіканкам не пакладзе на іх уладную руку.

Міхась Тычына, Слуцак

Адстаўлі ранішнік

Партыя БНФ адстаўляла беларускамоўнае навагодніе сьвята ў Жодзінскай беларускай гімназіі. Школьнія ўлады адмаўляліся рабіць навагоднюю ёлку, кажучы, што дзеци не разумеюць беларускай мовы. Тады сябры жодзінскіх арганізацый БНФ,

ТБМ і ГА «Ліцьвіны» адмовіліся вэсці сваіх дзяцей на расейскамоўны ранішнік. Улады пачалі перамовы. Беларускамоўная ёлка ў Жодзіне адбылася 28 снежня а 15-й у актавай залі Жодзінскай беларускай гімназіі.

Алесь Вольны, Жодзіна

Zhareli zapałki

Vahon zapałak zahreusia 29 śniežnia na zaspnoj kalajinie ū Baranavičach. Pažarnyja prujechali chutka, ale pałova tavaru užo zharela. Vyratavali niašmat.

Ruslan Raviaka,
Baranavičy

Анатоль
Сідарэвіч

Знак, якога няма

9 студзеня ён глядзеў у Дзяржаўным жыдоўскім тэатры БССР спектакль «Тэўе-малочнік». Спектакль, які ён кансультаваў.

10 студзеня адбыўся прагляд спектаклю «Канстанцін Заслонаў» у Тэатры імя Янкі Купалы. Як сябар камітэту па Сталінскіх прэміях, ён павінен быў сказаць, вартая гэта пастановка высокая адзнакі ці не.

11 студзеня ён, як сябар таго ж Камітэту, слухаў опэру Яўгена Цікоцкага «Алеся». Ягоны спадарожнік — тэатральны крытык Голубаў, які таксама прыхеадзіў з Москвы, — намаўляў яго пасля опэры пайсьці на дзень нараджэння да аднаго чыгуначніка высокага рангу, што жыў па вуліцы Беларускай, у доме на горцы. Аднак аблеркаваны спектакль зацягнулася да другое гадзіны ночы 12 студзеня. Чыгуначніку настолькі хацелася бачыць госьцем менавіта яго, што святкаванне было перанесене на 12-е.

Ноч з 11 на 12 студзеня (пасля аблеркавання опэры) ён правёў сярод жыдоўскіх актораў у яшчэ неадбудаваным тэатры (будынку было сынаగогі). Дамавіўся, што ўвечары 12-га браты акторы прыйдзут да яго ў гатэль «Беларусь» (цяпер — «Свіслач»), каб аблеркаваць спектакль «Тэўе-малочнік» ды проста пасядзець перад ягоным ад'ездам у Москву. Пакідаючы Жыдоўскі тэатр а палове на восьмую раніцы, ён раптам прамовіў: «Я, напэўна, хутку памр...»

Калі ўвечары 12 студзеня жыдоўскія акторы прыйшлі ў гатэль, яго і Голубава ў нумары не было. Артысты марна прачакалі да 23 гадзін. Ён не вярнуўся. А назаўтра стала вядома: ён і Голубаў — мёртвы. Іх цэлыя знайшлі на рагу Ўльянаўскай і Беларускай вуліц.

Саламон Міхээлс (а гаворка вялася пра яго) быў выдатны актор і рэжысэр, ардэнансец, ляўрэат Сталінскай прэміі, народны артыст СССР. У час вайны, калі Сталіну дужа патрэбная была дапамога, большавіцкая кіраўніцтва стварыла Жыдоўскі антыфашисткі камітэт, у задачы якога ўваходзіў збор сродкаў для аблоніў СССР і — нібыта — для ратавання жыдоў ад галаксты.

Камітэт, на чале якога стаяў папулярны артыст, сумленна выконваў сваю задачу. «Пад Міхээлса» амрыканскія жыды ахвяравалі Савецкаму Саюзу немаленкія сумы. А калі скончылася вайна, выявілася, што Камітэт замінае большавіцкай уладзе. Сталін баяўся яго нарады падтрымкі Ізраілю, ягоных сувязяў з замежжам. У Камітэт звярталіся ахвяры антысімітызму...

Рэжысэр Міхээлс, мусіц, адчuvau, што галоўны крамлёўскі рэжысэр, чый антысімітызм быў добра вядомы, задумав нешта і супраць яго, і супраць антыфашисткага камітэту. Таму і прамовіў слова пра хуткую съмерць.

Жыдоўскі тэатр у Менску ў тым жа 1948-м будзе зачынены,

Наша Ніва [1] 10 студзеня 2003

7

пра-съвет

Гутарка пра-Гішпанію і
гішпанцаў з Ірынай
Шаблоўскай, прафэсаркай
БДУ. Спн.Шаблоўскую, як
спэцыялістку па параўнальным
аналізе славянскіх
літаратураў, запрасіў чытаць
лекцыі Гранадзкі ўніверсітэт.

Праўда, ня ўсё з гэтай
паездкай абышлося гладка.

Гульня ў жыцьцё, як у тэатар

Ірина Шаблоўская: У Менску няма ні гішпанскага кансульяту, ні пасольства. Гішпанскія амбасады ёсьць у Маскве і ў Варшаве. У Польшчы прайсцы працэдуру прасыцей, але некаторым моманты зручней вырашаць у Маскве... З Гішпаній у нас няма ніякіх афіцыйных контактав. Справамі Гішпаніі займаецца беларуская амбасада ў Францыі. Гэта праста съмешна: каб атрымаць якую-небудзь паперку, трэба ехаць у Парыж! А калі ў мяне скончыцца дазвол на свабодны праезд у Гішпанію, давядзенца зноў прайсцы праз вар'яцкія выпрабаванні ў Маскве.

«**НН:** Што ведаюць у Гішпаніі пра Беларусь?

I.Ш.: Ведаюць Чарнобыль. Беларускія дзецы прыяжджаюць туды ўжо амаль 10 гадоў, дзякуючы грамадзкім фондам і наступераў чыноўнікам. Інцыятары з гішпанскага боку сутыканыца з вялікімі проблемамі: там няма нашай амбасады, няма кансульяту, Парыж — далёка...

А ўвогуле Беларусь ведаюць мала. Болей ведаюць Польшчу, бо зь ёй ёсьць контакты на ўсіх узроўнях. Палякі выдзелілі мноства стыпэндыяў для гішпанцаў, якія вывучаюць польскую мову. У адказ гішпанцы выдзелілі стыпэндыі для палякоў. Падпісаныя двухбаковыя дамовы пра супрацоўніцтва, абмен выкладчыкамі паміж ўніверсітэтамі. У Гранадзе стала выкладацца на толькі польская мова, але й літаратура.

У адным універсітэце — 20 беларусаў

«**НН:** А беларускую вывучаюць?

I.Ш.: Ва ўніверсітэце, дзе я працавала, выкладаюць, акрамя расейскай, шэсць славянскіх моваў: украінскую, польскую, чэсскую, сэрбскую, славацкую, баўгарскую. Ужо адзін сэмістар выкладаўся і беларуская — пакуль як факультатыв. Вельмі ахвотна запісваюцца. Нават зь іншых факультэтав — не з філялягічнага. Праўда, ім было цяжэй, калі яны ўбачылі, што ў нас не лацінка, як у палякоў ці изахаў... А ў філялягічнага — вялікая зацікаўленасць, бо нашая мова захавала старажытныя лексичныя пласты. І выкладчыкі гісторичнай граматыкі й дыялекталёгіі кажуць, што безь беларускай мовы немагчыма абысціся.

З пісьменнікай ведаюць Быкова, ягоны раман «Знак бяды». Ведаюць Святлану Алексіевіч: ўсяная «Чарнобыльская малітва» перакладзеная. А наагул перакладаў з беларускай там мала. Як і з іншых славянскіх моваў. У нас таксама небагата перакладаў з гішпанскай. Адно, што мяне цешыць, — ёсьць вершы Лёркі ў выдатным барадулінскім перастварэнні. Мая гішпанская асьпірантка нават узяла гэтыя пераклады тэмай для сваёй кандыдацкай працы.

«**НН:** А ці шмат беларусаў у Гішпаніі?

I.Ш.: Ня ведаю, на сколько многа, але ёсьць. Найперш гэта тыя, хто прыехаў вучыцца. У Гранадзкім універсітэце такіх чалавек 20 — на славістыкы, на факультэце мастацтваў, на юрдычным, на гішпаністыкы. Трапляючы і дзяўчыны, што павыходзілі замуж за гішпанцаў.

«**НН:** Яны аўяднаныя ў якое-небудзь зямляштва?

I.Ш.: На жаль, такога няма. Там я сустрэла дэльвю дзяўчытак, якія вывучаюць русістykу. Пратанавала ім прыгадаць, адкуль яны родам, — яны з такім захапленнем пачалі рабіць працы па беларускім фальклёру! У Гішпаніі гэта вельмі вітаюць.

«**НН:** Раман Сэрвантэса «Дон Кіхот» прызнаны найлепшай кнігай тысячагодзьдзя. Між тым, па-беларуску няма паўнавартаснага перакладу гэтай кнігі з мовы арыгіналу — толькі з расейскай.

«**НН:** Безумоўна, гэта зबядненне нашу куль-

туру. Але цяпер, я бачыла ў Інтэрнэце паведамленне, робіць пераклад Якуб Лапатка. Ён перакладае з арыгіналу, улічваючы тая даўнейшыя рэаліі, якія былі падобныя ў эўрапейскіх краінах — Гішпаніі і Беларусі. Было магдэбурскіе права і іншыя звязы, якіх не было ў Рэсе. І там перекладацца на беларускую мову — значна прасыцей, чым на расейскую, але трэба многа ведаць. Як гэты раман перакласці на мову краіны, дзе не было рыцарства, а толькі агіграфія? У нас няма беларуска-гішпанскага слоўніка. Я чула, што нейкі энтузіяст стварыў-такі яго. Але ён жыве на ў Менску і даведаўся сваёго слоўніка на выдаў.

Бык мае права забіць

«**НН:** «Самая гішпанская» традыцыя ў нашым усірэманыні — карыда. Калі мы дамаўляліся на сустречу, вы казалі, што можаце патлумачыць, чаму цяпер не шкадуце забітых там быкоў...

I.Ш.: Я цэлы год працягала на пляцы дэ Тора, пляцы карыды. Атмасфера съмерці, якая атакае карыду, не надавала жадання пайсьці на ёе. Але я вырашила, што павінна зрабіць гэта, каб зразумець гішпанцаў. Раз мне падабаецца гэтая краіна, якая сцівае і танчыць, якая любіць жыць, я, мушу зразумець і карыду!

Гішпанцы не шкадуе быкоў, забітых на арэне. У нас іншая традыцыя: мы шкадуем коціку, зайчыкаў, парсючку. Аднак парсючку, трусыку мы забіваем і ямо — і не жадаєм ведаць жорсткую праўду. Чаму гішпанцы не шкадуе быка на карыдзе? Бо быку дaeца права забіць тарэадора. Тарэадор сцівае ідзе на съмерці. Вельмі часта бывае, што бык забівае яго. Бык ўсё адно забівает — на мяса. Але гішпанцы даюць яму магчымасць годна, з гарнарам пайсьці з жыцьця!

Змагацца з тарэадорам і забіць яго. Карыда мае сваю філязофію — філязофію жорсткага жыцьця, жыцьця на арэне. Гэта такі старажытны ритуал. Традыцыя ідзе ў глыбіню на стагодзьдзі. Бацькі і продкі таі рабілі — і сёння так будуць рабіць!

«**НН:** Нейкі жорсткі рytуал...

I.Ш.: Я прыняла карыду як частку іншай культуры, частку арганічную, упісаную ў гэту культуру. Гэта ня жорсткасць — больш добрых паміж сабой людзей я ня бачыла. Гэта ў нас я прости шарахаюцца ад людзей — асабліва ў мэтро, бо ўесь час памятаю пра «Нямігу».

Днём адпачываюць, а ўначы гуляюць

Я была ў Андалусіі — там мноства ўсялякіх съвятаў і сама жыцьцё ўспрымаеца як съвята. Гэта характэрна для ўсёй Гішпаніі. Чалавек жыве дзеля таго, каб радавацца, наталяцца асалодай гэтага жыцьця. І працуе, і вучыцца — дзеля таго каб жыць. Некі гэта ўсё спалучаеца...

А традыцыйныя съвяты? Ну чаму, скажыце, трэба цягніць па горадзе з раніцы да вечара «трона» — вялікі памост, на якім стаіць абра-

Ірина Шаблоўская — літаратуразнаўца, доктарка філялягічных навук, прафэсарка БДУ, спэцыялістка па славянскіх літаратурах. З 1999 г. да каstryчніка 2002 г. выкладала параўнаную гісторыю славянскіх літаратураў (кампаратывістыку) ва ўніверсітэце Гранады.

з таго ці іншага храму? Прычым носяць па загадзя абумоўленым маршруце і дакладным раскладзе — можна набыць спэцыяльна выдадзеную кніжачку з раскладам, дзе і калі будзе праходзіць працэсія. І нясуць спэцыяльна апранутыя мужчыны гэтыя памост па вузкіх вулках. Развілчана да сантымэтра, дзе праўсыці, дзе спыніцца. А навокал поўна народа — ідзе ўся парада. І зацяцца пытаннем: «Дзеля чаго?» Ёсьць людзі, якія лічаць, што гэта ўсё са старэлі, што гэтага ня трэба рабіць. Але рабіць у працяг традыцыі. У нейкім сэнсе, так ствараеца тэатар жыцьця. Вось так хадзілі продкі — і мы пройдзем! Гэта такая гульня ў жыцьцё, як у тэатар!

«**НН:** Штодзённы карнавал?

I.Ш.: Можа быць! Праўда, што тычицца рэлігійных съвятаў, там крыйху іншае. Але вось гэты карнавал жыцьця ў «свецкіх» съвятах вельмі адчувальны.

Напрыклад, кожны горад і нават ягоная частка (як у нас Серабранка, Малінаўка) мае свае фіесты. Што, напрыклад, азначала фіеста ў нашым раёне? Побач у нас Пляза дэ Тора — пляц, дзе звычайна адбываўлася карыда. У пятніцу

съвята тут, у суботу — за 300 метраў справа, а ў недзелю — ящэ за 500 метраў ад гэтага месца. Усё ў межах аднаго кіляметра!

Вакол сцэны збираюцца людзі. Выходзіць аркестар, гітарыст пачынае граць — і зяўляюцца дзяўчынаты. Гэта ўсё на ўзроўні самадзейнасці, але яны не пачаткоўцы, яны вучанцы — ходзяць на курсы флямэнка, вучанцы съпяванца. Усё перадаеца ад бабулі да ўнучкі — праз куфар, дзе шыкоўнай нацыянальнай строі ляжаць... І дзяўчынаты танчуюць, съпяванца. А людзі сядзяць, слухаюць. Нехта прыходзіць, нехта сыходзіць — усё ж доўжыцца

Гішпанцы не шкадуе быкоў, забітых на арэне. У нас іншая традыцыя: мы шкадуем коціку, зайчыкаў, парсючку.

У нас іншая традыцыя:

мы ходзяць на съвятыні,

зайчыкаў, парсючку.

Яны ведаюць слова ўсіх съвятыніх песень і съпяванцаў іх на дыскатэках, куды ходзяць нават сталыя людзі. Для нас гэта дзікупства! У нас на дыскатэках толькі моладзь. У Гішпаніі там танчаньці сямейныя пары рознага веку. І гучыць у большасці гішпанскай музыка, гішпанскія слова. Яны танчаньці пасадобль, сэрвільяс, сальса (лацінас), фанданга — і съпяванцаў. Вось гэта культура! Вось гэта той фон, аснова, з якай уздымаеца чалавек. Чалавек, які разумее, хто ён, і ганарыца ўсім гэтым.

Яны мяне пераканалі, што сама галоўнае — нацыянальная ідэя. Але яна павінна быць вось так распаўсюджаная ў традыцыях, у культуры, ва ўсім, што тычицца чалавека і яго псыхалёгіі. Як прарасла гэта ідэя праз усё жыцьцё гішпанцаў — гэта проста неймаверна!

Гутарыў Аркадзь Шанскі

Программа ТВ з 10 студзеня да 16 студзеня

Наша Ніва [1] 10 студзеня 2003

10 студзеня
ПЯТНІЦА

● БТ

- 6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.00 Навіны.
 6.15, 7.15, 8.15 Добрай раніца, Беларусь!
 9.15, 17.00 «Рэзвязка пеціярбурскіх таемніцай». Сэрыял.
 10.05 «Падарожжа вакол савету», Дак. сэрыял (ЗША).
 10.20 Сад мары. Перадача для дачнікаў.
 10.45 Святні Беларусь. Фраскі Спаса-Праабражэнская храмы.
 11.10, 22.00 «Магія кахання». Сэрыял.
 12.20 Добры дзень, Беларусь!
 13.15 Л. Касаткіна ў маст. фільме «Утамаванне наравістей» паводле камэдыі У. Шэксніра.
 14.40 «Дзікія зоркі». Сэрыял. 2-я сэрыя.
 15.20 «Легенда пра забыты горад». Сэрыял для дзяцей.
 15.45 «Казакі аіца Кастара». Мультсэрыял.
 16.00 Пяць цудаў.
 16.10 5x5.
 18.20 3 дакладных крэйніц.
 18.35 Р. Звэрэт у камэдыі «Як важна быць спрэдзеным» (ЗША).
 20.15 Лес чалавека.
 20.40 Калыханка.
 21.00 Панарама.
 21.45 Навіны рэгіёну.

11 студзеня
субота

● БТ

- 7.00, 12.00, 15.00, 18.00 Навіны.
 7.15 Сэрыял «Ноёу каўчэг» (ЗША—Германія).
 8.10 Віртуальны савет галіўедзкіх фільмаў у сэрыяле «Сакраты кіно». (ЗША).
 8.35 Існаўцы.
 9.10 Мультикама.
 9.50 Экран індыйскага кіно. «Путы кахання». 1-я сэрыя.
 11.15 Здраўе! Тэлечаспіс.
 11.45 Наша сладчына. Палац Румянцаў-Паскевічаў у Гомелі.
 12.20 Вясёлая сімейка.
 12.50 «Направільныя вітаміны». Спектакль Маскоўскага тэатру роставых ляяк «Сафіт».
 13.40 Час місіюны. Беларускі казакі.
 14.05 Вестэрн «Адзінокі голуб. Вяртаныне» (ЗША). 1-я сэрыя.
 15.20 Трагікамедыя «Забытая мелодыя для флейты». 1-я і 2-я сэрыі.
 17.35 Кухня КВК.
 18.20 «На скрыжаваннях Эўропы». Навагоднія вішнаваныя зоракі беларускай эстрады. Нацыянальная тэлефэстываль песьні.
 19.05 Бурвіль у экспантырчай камэдыі «Асы» (Італія—Францыя).
 21.00 Панарама.
 21.45 Тату ў рамантнай мэлядрэме «Кахае не кахае». (Францыя).
 23.20 Начны музичны этэр.

12 студзеня
НЯДЗЕЛЯ

● БТ

- 7.00, 12.00, 15.00 Навіны.
 7.15 Сэрыял «Ноёу каўчэг» (ЗША—Германія). Заключная сэрыя.
 8.00 Кліп-абойма.
 8.05 Арсанал. Программа пра войска.
 8.30 «Сузор'е надзея». Нацыянальны тэлевізійны конкурс юных талентаў.
 9.10 «Не звязай!».
 9.50 Экран індыйскага кіно. «Путы кахання». 2-я сэрыя.
 11.20 Сад мары. Перадача для дачнікаў.
 11.45 Падарожжа дыльтага. «Паставы Дамы Антонія Тызэнгауз».
 12.20 «Усе нармаліна, мама!».
 13.05 «Ваша лято».
 13.45 «Свет дзялікія зоркі. Лілія Давідовіч». 2-я сэрыя.
 14.10 Вестэрн «Адзінокі голуб. Вяртаныне» (ЗША). 2-я сэрыя.
 15.20 Асноўная вэрсія. «Дарога ў нікуды».
 15.55 Гандбал. Адборачны матч чэмпіянату Эўропы. Мужчыны. Беларусь—Румынія. Жывая трансляцыя.
 17.30 Пляніта АРТ.
 17.55 Копа тэлебяды.

18.10 А. Гаміяшіў у камэдыі «Дванаццаць крэслі».

21.00 Панарама: падзеі тэдні.

22.20 Телебарометар. Прагноз надвор'я.

22.20 Прэм'ера. Д. Раши. 6. Хершы ў трэлеры «Лантана» (Аўстралия).

0.20 Найлепшыя музыкі сучаснасці. Дхэміз Браун. Канцэрт у Доме блюзу (ЗША).

● СТВ

- 5.30 Музичны канал.
 6.30 «Дзікія плянэты». «Усе пра сабак», «Выратавальнік». Дак. фільмы (ЗША).
 7.30 «Дзеніс-непаседа». Мультсэрыял (ЗША).
 8.00 «Флінт — дэтэктыў у часе». Мультсэрыял (ЗША).
 8.25 «Хіткліф». Мультсэрыял (ЗША).
 8.50 «Плініята людзей».
 9.05 «Партрэт на інтар'еры».
 9.45 «Сімейнае кіно з кампаніі «Hallmark». «Казачкі прынца» (ЗША).
 10.50, 20.00 «Прэм'ера на камане: «Сінекія каханні, ц Сон у зімовую ноч». Тэлесэрыял (Украіна).
 12.00 «Вар'яцкі савет». Дак. фільм (ЗША).
 12.45 «Рамонт».
 13.05 «Кіно»: Міхail Кокшанав, Ірина Розава, Барыс Шарбакоў у камэдыіным трэлеры «Калі ўсе свае».
 14.35 «Відавочца».
 15.05 «Прэм'ера на камане: «Чиста па жыцці». Камэдыяны сэрыял.
 15.40 «Хыцьцё з Люю». Мультсэрыял (ЗША).
 16.05 «Вуншпунш». Мультсэрыял (ЗША).
 16.35 «Філімарнічны тэдзень».
 16.40 «Аўтапанарама».
 17.00 «Кіно»: Дон Эмічы ў фантастычнай камэдыі «Кокан» (ЗША).
 19.30 «Плянія людзей».
 19.45 «Расея — лічы, што дома». Дак. фільм цыклу «Агульны дом».
 21.05 «Кіно»: Лінда Гамільтан, Браен Кервін у фантастычным трэлеры «Кінг-Конк».

- 22.50 «Як сустракаюць Новы год». Мультфільм для дарослыя.
 23.20 Зона Іке.
 23.30 Начальная размова.
 1.05 Ж.-П. Бальмандо ў камэдыі пароды «Ж.-Л. Гадара «Жанчына ёсьць жанчына» (Францыя).

● СТВ

- 5.00 Музичны канал.
 5.30, 16.25 «Сівет Бобі». Мультсэрыял (ЗША).
 5.55, 16.00 «Паўэр рэйндэрэз, ці Магутны рэйндэрэз». Тэлесэрыял.
 6.20, 15.30 «Літэр Пэн». Мультсэрыял (ЗША).
 6.50, 15.00 «Новы экшэнмэн». Мультсэрыял (ЗША).
 7.15 Мультфільм.
 7.30, 13.30, 19.30, 22.45 «24 гадзіны».
 7.45, 20.15 «СТВ-спорт».
 7.55 «Сінеданыне з Інай Афанаеўев».
 8.00 «Флінтарнічны тэдзень».
 8.05, 23.00 «Ганлангія».
 8.15 «Кіно»: Стыв МакКін і Бібі Андерсан у драме «Вораг грамадства» (ЗША).
 10.30 «Гад вулгом 23 з палавінай». Дак. фільм.
 11.00, 20.25 «Аўтапанарама».
 11.15 «Тэатральныя гісторыі».
 11.30 Ягода, чэмная страсць». Тэленавіса.
 12.30 «Сімейная страсць». Ток-шоу.
 13.50, 18.35 «Забойная сіла-4». Тэлесэрыял.

● СТВ

- 5.30 Музичны канал.
 6.30 «Дзікія плянэты»: «Пераможцы па прызвішні». Дак. фільм (ЗША).
 7.30 «Дзеніс-непаседа». Мультсэрыял (ЗША).
 8.00 «Флінт — дэтэктыў у часе». Мультсэрыял (ЗША).
 8.25 «Хіткліф». Мультсэрыял (ЗША).
 8.50 «Запрашэнне паскардзіца».

● СТВ

- 9.00 «Ганлангія».
 9.10 «Сінеданыне з Інай Афанаеўев».
 9.35 «Адпачынка».

● СТВ

- 9.45 «Сімейнае кіно з кампаніі «Hallmark». «Казачкі прынца» (ЗША).
 10.00, 20.00 «Прэм'ера на камане: «Сінекія каханні, ц Сон у зімовую ноч». Тэлесэрыял (Украіна).
 12.00 «Вар'яцкі савет». Дак. фільм (ЗША).
 12.45 «Рамонт».

● СТВ

- 13.05 «Кіно»: Міхail Кокшанав, Ірина Розава, Барыс Шарбакоў у камэдыіным трэлеры «Калі ўсе свае».

● СТВ

- 14.35 «Відавочца».
 15.05 «Прэм'ера на камане: «Чиста па жыцці». Камэдыяны сэрыял.
 15.40 «Хыцьцё з Люю». Мультсэрыял (ЗША).
 16.05 «Вуншпунш». Мультсэрыял (ЗША).
 16.35 «Філімарнічны тэдзень».

● СТВ

- 17.00 «Кіно»: Дон Эмічы ў фантастычнай камэдыі «Кокан» (ЗША).
 19.30 «Плянія людзей».

● СТВ

- 19.45 «Расея — лічы, што дома». Дак. фільм цыклу «Агульны дом».

● СТВ

- 21.05 «Кіно»: Лінда Гамільтан, Браен Кервін у фантастычным трэлеры «Кінг-Конк».

● СТВ

- 16.35 «Мамін «Ералаш».

● СТВ

- 17.00 «Хыбя прырода. «Браты па крыве».

● СТВ

- 18.00 «Прэм'ера. «Крылое люстры». Яўген Петрасян прастадзяўле...

● СТВ

- 20.30 «Контыры».

● СТВ

- 21.10 Вялікае кіно ад Стывана Сілібергера. Маст. фільм «Парк Юрскага парыду».

● СТВ

- 16.15 «Жыцьцё з Люю». Мультсэрыял (ЗША).
 16.40 «Аўтапанарама».

● СТВ

- 17.00 «Кіно»: Дон Эмічы ў фантастычнай камэдыі «Кокан» (ЗША).
 19.30 «Плянія людзей».

● СТВ

- 19.45 «Расея — лічы, што дома». Дак. фільм цыклу «Агульны дом».

● СТВ

- 21.05 «Кіно»: Лінда Гамільтан, Браен Кервін у фантастычным трэлеры «Кінг-Конк».

● СТВ

- 16.35 «Мамін «Ералаш».

● СТВ

- 17.00 «Хыбя прырода. «Браты па крыве».

● СТВ

- 18.00, 18.00, 23.30 MegaMix.
 12.00 «Azon». Лёгкая музика.

● СТВ

- 16.30, 21.30 Muzika.ru.

● СТВ

- 19.30 People-mix.

● СТВ

- 20.00 «Past Perfect». Музика рэтра.

● СТВ

- 23.00 «Past Perfect». Музика рэтра.

● СТВ

- 16.35 «Мамін «Ералаш».

● СТВ

- 17.00 «Хыбя прырода. «Браты па крыве».

● СТВ

- 18.00 «Прэм'ера. «Крылое люстры». Яўген Петрасян прастадзяўле...

● СТВ

- 20.30 «Контыры».

● СТВ

- 21.10 Вялікае кіно ад Стывана Сілібергера. Маст. фільм «Парк Юрскага парыду».

● СТВ

- 16.35 «Мамін «Ералаш».

Наша Ніва [1] 10 студзеня 2003

праграма ТВ з 10 студзеня да 16 студзеня

9

13 студзеня

панядзелак

● БТ

6.00, 7.00, 8.00, 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 23.00 Навіны.
6.15, 7.15, 8.15 Добрай раніцы, Беларусь!
9.15, 17.00 «Рэзвязка пецярбурскіх та-
ямніц». Сэрыял.
10.05 Наша спадчына. Палац Румянца-
вых-Паскевіча ў Гомелі.
10.20 Існаўта. Духоўная праграма.
10.45 Планета АРТ.
11.10, 22.00 «Магія хахання». Сэрыял.
12.20 «На скрыжаваннях Эўропы». Фінал
Нацыянальнай тэлефестывалю песні
2002 г.
14.05 Тэлебаромэтар. Прагноз надвор'я.
14.20 Камэдыйныя фільмы Л.Гайдая «Са-
бака Барбос і незвычайні крос», «Сама-
гношчык».
14.50 «Дзікі зоркі». Сэрыял.
15.25 «Легенда пра забыты горад». Сэры-
ял для дзяцей.
15.50 «Сузор'е надзеі». Нацыянальны тэ-
левізійны конкурс юных талентаў.
16.20 Мультыклуб.

18.20 Навагодняя камэдия «Бедная
Саша». 20.05 Галоўнае пытаньне.
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама. Інфармацыйны канал.
21.45 Навіны рэгіёну.
22.50 Зона Ікс.
23.20 «Першы сынег». Новы год у «Мала-
дэўмэн тэатры эстрады».
0.20 Н.Кейдж у прыгодніцкай камэді
Э.Бэрмана «Мядовы месяц у Лас-Вэгасе»
(ЗША).
1.55 Навагодняя «Кліп-абойма» (пайтэр
ад 31.12.02).

● СТВ

5.00 Музычны канал.
5.30 «Свет Бобі». Мультсэрыял.
5.55, 15.55 «Паўэр рэйндэр», ці Магут-
ны рэйндэр». Тэлесэрыял.
6.20, 15.25 «Пітар Пэн». Мультсэрыял.
6.50, 15.00 «Новы экшэнмэн». Мультс-
эрыял.
7.15 «168 гадзін».
8.00 «Менск і менчукі».
8.05, 22.50 «Тахнолагія».
8.15 Кіно: авантурная камэдия «Выкуп».
10.25 «Гад вуглом 23 з паловай». Дак.
фільм.
10.55 «Навіны сусветнай шоў-індустрый».

11.25 «Яга, цёмная страсць». Тэленаві-
ла. Заключная сэрыя.
12.30 «Сяменная страсць». Ток-шоў.
13.30, 16.30, 19.30, 22.35 «24 гадзіны».
13.50, 18.35 «Папілушка ў ботах». Тэ-
лефільм.
16.20 Мультфільм.
16.45 «Вовачка-1». Камэдыйны сэрыял.
17.20 «Агенцтва». Камэдыйны сэрыял.
17.55 «Меншчына. Людзі, падзеі, факты».
18.05 «Партрэт у інтэр'еры».
18.20 «Сінеглаз». Культурнае жыццё
сталіцы.
19.45 «Навіны СНД».
20.00 «Добрая вечар, маленькі...».
20.15 «СТВ-спорт». Тэлевізія.
20.35 «Запрашаем паскардзіца».
20.45 Кіно: камэдия «Аслабівасць нацыя-
нальнага палівання ў зімовы пэрыйд».
22.45 «Менск-2002».
23.00 «Навагодняя нач на СТВ».

● 8 канал

17.30 Мультпрад.
17.45 Маст. фільм «Апошні пасалунак».
19.40 Дак. фільм «Цунамі».
20.40 Міжнародныя навіны з «Дойч
Вэле».
20.50 «Вечарніца».

21.15 Містычны трэлер «Сны».
● Першы музычны канал
7.00, 17.00, 20.30, 21.15 MegaMix.

10.00, 19.00, 20.30 MegaMix.
12.00, 16.00 Azon.
14.00 «ІнтэрАктыў».
15.00 «Добрая вечар, маленькі...».
17.00 «Сяменная страсць».

(ЗША). 1995 г.
10.00, 19.00 Весткі.
17.50 Тэлесэрыял «Тroe супраць усіх».
18.45 Весткі. Дзяжурная часць.
19.30 Мяццовы час. Весткі – Масква.
19.50 Дабранач, дзеци!

● АНТ

7.00

8.00

9.00

10.00

11.00

12.00

13.00

14.00

15.00

16.00

17.00

18.00

19.00

20.00

21.00

22.00

23.00

24.00

25.00

26.00

27.00

28.00

29.00

30.00

31.00

32.00

33.00

34.00

35.00

36.00

37.00

38.00

39.00

40.00

41.00

42.00

43.00

44.00

45.00

46.00

47.00

48.00

49.00

50.00

51.00

52.00

53.00

54.00

55.00

56.00

57.00

58.00

59.00

60.00

61.00

62.00

63.00

64.00

65.00

66.00

67.00

68.00

69.00

70.00

71.00

72.00

73.00

74.00

75.00

76.00

77.00

78.00

79.00

80.00

81.00

82.00

83.00

84.00

85.00

86.00

87.00

88.00

89.00

90.00

91.00

92.00

93.00

94.00

95.00

96.00

97.00

98.00

99.00

100.00

101.00

102.00

103.00

104.00

105.00

106.00

107.00

108.00

109.00

110.00

111.00

112.00

113.00

114.00

115.00

116.00

117.00

118.00

119.00

120.00

121.00

122.00

123.00

124.00

125.00

126.00

127.00

128.00

129.00

130.00

131.00

132.00

133.00

134.00

135.00

136.00

137.00

138.00

139.00

140.00

141.00

142.00

143.00

144.00

145.00

146.00

147.00

148.00

149.00

150.00

151.00

152.00

153.00

154.00

155

Наша Ніва [I] 10 студзеня 2003

водгукі

11

Пешкі ў чужой гульні

**Ня так даўно ў «НН»
прамільгнула вестка аб
пратэсьце 75 дэпутатаў
палаты прадстаўнікоў
супраць разбурэння
беларуска-габрэйскай
спадчыны на Нямізе і ў
Ракаўскім прадмесці. А
дзе ж рэакцыя саміх
габрэй? Ня юко дэпутату-
камуністу Ігару Катлярову
сынагога на Дзімітрава, 3
даражайшай, чым
«галоўнаму габрэю» Левіну?**

Большасць калегаў сп. Катлярова пратэставала ня так супраць парушэння праваў габрэй, як супраць свавольства выкананія улады. Кантора ж суаўтара «Хатыні» сп. Левіна цалкам залежыць ад ласкі Адміністрацыі прэзыдэнта, Саўміну, ізраільскага пасольства і міжнародных габрэйскіх фундацый «Сахнут» ды «Джойнт». Я ўлэйнічуся, выдаючы газету «Ананху кан»: бязь іх пасярэдніцтва габрэйскія суполкі (Саюз беларускіх габрэйскіх грамадзкіх аўяднанняў, Юдэйскае рэлігійнае аўяднанне) не здолънія нават весьці дыялог.

Габрэй у Беларусі засталося мала, але не нагэтулькі, каб іх ігнаравала ўлада. Вось апошняя і праводзіць пасыльдойную палітыку «падзяляй і ўладар», стаўшы першым гульцом на «габрэйскай вуліцы». Другі гулец — замежныя багатыры. Кіраунік мясцовых габрэйскіх суполак адыхіраваюць толькі трэція ролі,

што тлумачыца эканамічнай ды палітычнай несамастойнасцю беларускіх габрэйў як мініяртарнай этноканфесійнай групы. Яны, усе 28 тысяч, — пешкі ў чужой гульні.

Тутэйшыя габрэі — нібыта пасярэднікі ў прыцягненні замежных інвестыцый ды крэыніца дадатковых падаткаў і пабору. У 2001 г. «Джойнт» і «Сахнут» прывезлы ў краіну значна больш грошай, чым ААН. Зразумелае жаданьне беларускіх уладаў ня разаць курэй, што нисуць залатыя яйкі, і карыстацца хутчэй пернікам, чым бізуном.

Лукашэнка палітыка ў дачыненні да габрэй — шматаспектная. Гульня ў «добра» і «злога» начальніка навідавоку. Добры — Рыгоравіч — час ад часу скажа, што «другам стаў у яўрэй». Злы — Касцянін ці Скобелев — чымкіне пра жыдамасонскую змову. А мо ў кіраўнічых колах і сапраўды ніяма ідэялягічнага адзінства што да будучыні габрэй у Беларусі? Адным карціць, каб яны зьевалі ці вымерлі. Другім — каб яшча пажылі тут, прыносячы гроши ў дзяржаўную скарбонку.

Замежнікі ня толькі дыктуюць габрэйскім суполкам умовы фінансавання, але і почасту «прэзэнтуюць» іх. Так, у 2000 г. БТ узяло інтарв'ю ў рабіна Грузмана — грамадзяніна Ізраілю, называўшы яго «рупарам» рэлігійнай часткі габрэяў Беларусі. У 2002 г. газэце «Культура» пра тутэйшую габрэйскую грамаду «камп'ятэнтна» расказала Ахува Розэн — прадстаўніцу амэрыканскай карпарацыі «Джойнт». Хто плаціць — той і замаўляе...

Але ж і ў замежных босаў розніца задачы. Ідэолягам «Сахнуту» ды ізраільскага пасольства існаваныне габрэйскай грамады ў Беларусі — як

нож у сэрца. Аднойчы на фэсьце габрэйской кнігі пасольская работніца не абы-якога рангу выказала гэтак: «Нам на трэба тут вашая грамада, вы не ў Амэрыцы. Нам трэба, каб вы хутчэй зъехаў адсюль». Больш — прагматичнай плыні, прадстаўленай «Джойнтом», габрэі патрэбныя — каб замежныя фундацыі выпампувалі болей грошай «на дабрачыннасць» у амэрыканскіх, брытанскіх, німецкіх ды іншых дабрадзеяў. Заміж таго каб дадавацца вяртаныя габрэйскай спадчыны (толькі ў Менску захавалася пяць будынкаў сынагог, канфіскаваных за савецкім часам), выгодна, напрыклад, набыць пад габрэйскімі грамадзкімі старыя тэкстыльную фабрыку. Габрэі там — ні госьці, ні гаспадары...

У захадах першага і другога гульцоў прысутнічаюць фінансавыя ды ідэялягічныя матывы — сымэтрыя амаль поўная. Гэтак, цягам апошніх гадоў дзіўным чынам спалучаліся інтарэсы «славянафіла» Касцяніна ды былога пасла Ізраілю Пэлед-Флэкса. Абодва плявали на разбурнёне знанага будынку, каштоўнага і для беларусаў, і для габрэй — менскай сынагогі на Дзімітрава, 3. Першы рэкламаваў кнігу «Война по законам подлости», другі казаў: беларускія

ўлады робяць усё, што могуць, каб выкараніць антысемітізм.

Адзін бок малое тутэйшых габрэй шкоднікамі, другі накідае ім вобраз убогіх, ахвяраў. Аднак і работнікі пасольства, і паплечнікі Касцяніна замікаўлены ў дэюдэзізацыі Беларусі. Часам думаю: ці не атрымлівае сп. Сяргей дадатковага заробку ў бу-

дынку на Партызанскім праспэкце, ба?

Варты ўсё ж габрэям Беларусі падумалі, як у вырашэнні ўласнага лёсу з трэцім альбо чацвертай пазыцыі перамясціца хоць бы на другую.

Вольф Рубінчык, Менск

Ave Philologia,

або Трэнас чытача, абгрувашчанага
традыцыйнымі асацыяцыямі

Без какецтва прызнаюся: чым больш старэю і чытаю, тым больш бачу вакол сябе філягічных загадак. Думаю сабе: ці не пара пісаць Lamento «Ave Philologia»? Як толькі пачынаю чытаць некаторых сучаснікаў, спатыкаюся, захліпаючы ў дыскамфорце, не разуночую філярманічны слухач, што пакідае канцэрт з апухлымі галасавымі звязкамі пасля праглышнага сцэнічнага фальшу. Мне кажуць прасцілі: «Дурань, гэта ж мадэрн!» Даў вось дайдзе рады, людцы...

Падзялююся ўражаннямі ад чытанія каляднага нумару «НН» за 27 снежня 2002 г. Убачанае на першай старонцы закідае зерне дыгармоніі і наструненае чаканыне каляднага катарсысу: побач з Калядным пасланнем айца Надсана стаіць гарэзьлівае «Раство на «Раство-бэнтоннім» Андрэя Хадановіча. Што кіруе аўтарскай музай — не чытачу ведаць. Трасянкаве Раство/Раждество выклюкае адпаведныя калямбуры. Усё лягічна. Божае Народжэнне, Каляды вядуць да іншых асацыяцыяў. Не дадае сцяточнага настрою подпіс пад фатаздымкам абарэлага даху Нясвіскага замку: «Пажарнікі перакураюць»... Ат, кажу сабе, — дробызі.

Гартаю тыднёвік. Патанаю ў прозе «стальных аўтараў». На 13-й старонцы — апавяданьне «Крумка і Франка» Вольгі Бабковай. Яно адразу інтырыгуе назіваў: штосьці адмагічнага рэалізму. Спачатку думаю, што гэта нешта пра Франка-дыктатара, бо актуальна ж. Не, высьвяляецца, — пра дзяўчынку Франку. Інтыригуе

крумка. У голаў прыходзяць асколкі ведаў ды асацыяцыяў: жыве 300 гадоў, корміца падлай, трымаемца далей ад людзей, вястун злыбедаў, перавернутыя героі Эдварда Ліратанчык з крумкамі, Зімбускі — «ганаровы крумка», словаў-сынонимы — «гругон», «кру» і г. д. Вось ён, магічны рэалізм: дзяўчынка з анёльскімі тварамі сябрею з крумкачом!

Высьвяляючы час, месца, дзейных асабоў: Менск, пасля 1864 г., Франка — дачка закатаванага пастранца Вайновіча. Вось, нарэшце, і крумка: «Пасыль сыняданку бабулю разгарнула Біблію ды пачала чытаць уголак, водзячы пальцам па радочках: «...Ной чакаў сорак дзён. Адчыніў акно зверху каўчэгу, выпусыць крумкачу, вялікую чорную птушку, назад крумкач не вярнуўся...» Але з каморы майх нагрувашчаных ведаў таемны голас шэпча: «Ась-цяржона, дзядзька, — мадэрнізм!» Лезу ў «Быцьцё», разьдзел 8, верш 7. Чытаю і вачом на веру: «...і выпусыць крумкачу, які, вылецеўшы, адлятаў і прылятаў, пакуль не абсохла зямля ад вады» (пераклад Васіля Сёмухі). Можа, хітрыя пратэстанты тут што-небудзь намадэрнізавалі? Але і ў Лютэра ўсё тое ж: крумка «flog immer hin und wieder bis das Gewässer vertrocknet auf Erden». Магчыма, аўтарка бывае крумкач з голубам, які сапраўды не вярнуўся, калі адляцеў, аддаўшы Ною са сваёй дзюбіяй сівежкі аліўкавы ліст? Але ж гэта немагчыма: тут жа мастацкая канцепцыя. Аўтарка цікавіць перш за ўсё «бязъмежная прастора», што адкрылася крумкачу...

Пры далейшым чытаньні апавяданьня даводзіцца балянсаваць у «нейласнааўтарскім дыскурсе» паміж нармальным дзіцячым бачаньнем съвету і перакуленым съветам, убачаным вачымі крумкача. Асабліва гэта адлюстравалася ў перакручванні некаторых натуральных рэаліяў (кшталту клясычнага «квадрат коціца») і адушаўленыні рэчаіннасці. Пасыль добраахвотнай вандроўкі праз гэтую «вэрбалную прастору» абсалютнай свободы я адчӯць сябе абсалютова дэкатарызованым, як тая скапы на таку пад цапамі.

Што ж бентэжкы традыцыяналістаў? У аўтаркі крумкач жыве ў цэнтры Менску, гняздзіцца то на падашкву ратуши, то на дрэве каля гарадзкой управы, то яшчэ недзе; любіць булачки; прыслухаўваеца да людзей. У прыродзе ётая птушка (крумкач, лац. corvus corax, не зьяўляецца муҳам вароны, corvus corone, ён належыць да роднаснай, але асобнай падліксы) трымаемца далей ад населеных месцаў, корміца на звалках, не мяняе спадчынна-га месца гнездаваньня. Аўтарка піша, што крумкач «убаччы туцапенне», тады як яго можна толькі чуць, «распластайся камяком» — але камяк не распластана фігура, «прачнүсіць ад бляскі ў вачох» — аднак бліск буй звонку. Апрош таго, гэта птушка, паводле твору, зъбірае бліскучыя речы, тады як гэта можа быць хіба сарока.

Іншыя рэчы таксама паводзяцца незвычайна: крумка сядзіць на форты, а рыпае аканіца; клетка нерашуча варушыцца; партрэт таксама

робіць штосьці падобнае; пёры зіхачацца ад мэлёды; вір гоману чапаўся за верхаліны дрэў; кала самае маекі тойўліся калёсі і экіпажы... Сыпіс можна доўжыць. Магчыма, я не могу перасяліцца ў крумкачова цела і глядзецца на съвет ягонымі вачымі? Але ж цяжка заўважыць той крумкачоў сюрэралістычны «тумблер», які ён аднойчы націскае — і пачынае вісцець уніз галавой.

Як традыцыяналіст, я адчуваю пэўны дыскомфорт і ад аўтарскай этымалягізациі некаторых словаў, што адбіваеца ў напісанні. Напрыклад, аўтарка піша «тэзайміні», што скіляе чытача да думкі пра запазычаны насыць з лаціны ці грэцкай. Але ж гэта славянскае ўтварэнне (гл. цэзіка і да т.п.). Пісаць трэба цезайміні. А то гучыць прыблізна я у сп. Абламайкі з рады «Свабода»: «заканамэрнасць» (!). Напісаныне «вензэль» таксама ня надта пераконвае: гэта запазычаные зпольскай («вузел») і павінна пісацца «вензель».

Ня ведаю, магчыма, я могуны рэтраград і зануда. Калі чытака спн. Бабкову як Івана Шамякіна (не шукаючы мастацтва ў слове, бо яго там проста ніяма, а толькі публіцыстычная фабула), то тут ўсё на месцы. Але ж напісане месцамі надзвычай прыемна чытаемца. Аўтарка — поліфанічная мастацка. Я нават адчӯць пасыль прачытаць паэтычны імпульс, адкладу «НН» ды напісаў падвойну на ўласнную спробу літаратурна-крытычнай эсэстыкі. Мяне натхнілі таксама вершы Андрэя Хадановіча і ягонае інтарв'ю ў ARCHE №3 за 2002 г.

З камп'утарнай файлай пад пахай у «Нашую Ніву» брыду.

Пад рымскай маёй апранахай

Адказ ёсьць для вас, ўот ту ду.

Хай чуюць мой трэнас і лямант

Пісакі, што плодзяць мадэрн.

Хай п'е ваш атрутны атрамант

Біблійны герой Галіфэрн.

Ня рушце, як Саліман Рушдзі,
Найсівентых пачуцьця, пся маць!

Ня плюйце народу на грудзі

і досыць вам мас турбаваць!

Цалуйцеся і з крумкачамі

In your topsy-and-turvy world.

Лір Эдвард майструе начамі

і вам асінавы болт.

Пётра Садоўскі

Заўгарі аўтара:
катарсыс — балдэж,
ўот ту ду — што рабіць (англ.),
Аляфэрн — запытайцеся ў біблійнай
Юдты,
Рушдзі — антымусульманскі літара-
тар-блізузынерца тыпу нашага Хадановіча, прысуджаны прававернымі да
сімяротнай кары (пакуль што не злавілі),
Edward Lear. Topsyturvy world —
чытайте арыгінал ці ў ARCHE №3-
2002.

Навуковыя дасьледаваніні адбываюцца ня ў вакууме, а ва ўмовах складаных эканамічных і палітычных повязяў. Навука ўсё часцей звязтаецца да проблемаў існавання чалавека і ягоных узаємаадносінаў з прыродай. Чаго вартая хоць бы пастанова ісляндзкага ўраду аб поўным пераводзе цягам дваццаці пяці гадоў усіх караблёў і аўтамабіляў вострава на электраматоры. Марскі і аўтамабільны транспарт у Ісляндыі дзеа 2/3 усіх выкідаў вуглякіслага газу ў паветра (б т з 9 пераліку на аднаго жыхара). Беларускія навуковуцы таксама працуяць над стварэннем экалагічна чыстага вадароднага рухавіка, аднак амбіцыйных заявак пакуль нікто наконт гэтага не рабіў.

Зь іншага боку, навука ўсё больш робіцца закладніцай матэрыяльных выгадаў і скача пад дудку тых, хто мае гроши. Узяць мэдыцину — нядайна выдаўцы дванаццаці вядучых мэдычных часопісаў съвету папрасілі дапамогі: бяз пазных заходаў яны ня могуць гарантаваць аб'ектыўнасці і незалежнасці апублікованых матэрыялаў.

Фармацэўтычныя фірмы маніпулююць вынікамі дасьледаваньняў, якія самі фінансуюць, і друкуюць толькі тое, што ім выгадна. І хоць пад часопіснымі матэрыяламі стаяць імёны слынных прафэсараў, апошнія часам маюць нязначны ўплыў на дасьледаваньні. Між тым, звесткамі гэтых часопісаў давярае, прыкладам, амерыканскі Інстытут харчовых прадуктаў і лекаў, што вырашае, які прэпарат пускаць на рынак.

Фармацэўтычны канфлікт развязаўся так: рэдактары будуць публіковаць толькі тыя матэрыялы, аўтары якіх маюць права свабодна распараджацца ўсімі звесткамі (бо дамова з фірмай гэтае права аблікоўвае), а таксама рэдакцыі ціпер патрабуюць звесткі пра тое, што дасьледаваніні фінансаваю і якія асабістыя ці іншыя сувязі могуць паставіць пад сумнёў незалежнасць аўтараў. Час пакажа, ці такіх мераў дастаткова. І такая сітуацыя назіраецца ня толькі ў мэдыцыне — згадайма хоць бы скандальная выкрыццё прафэсара Шона («НН», №44'2002).

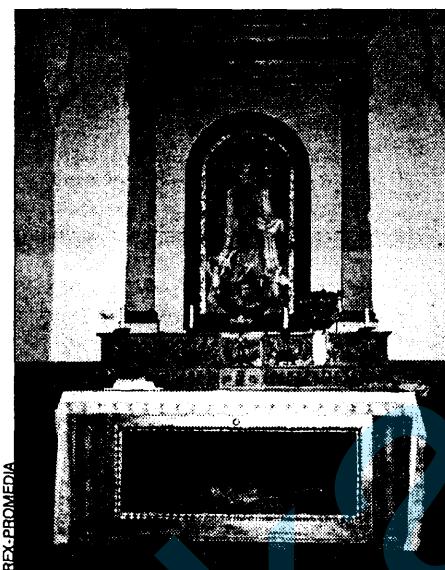
Сёння на старонцы «Навука» — агляд найбольш цікавых і сэнсацийных адкрыццяў за мінулы год.

• АРХЕАЛОГІЯ •

Якуб, брат Ісуса

«Якуб, сын Язэпаў, брат Ісусаў» — такі надпіс па-арамейску раскрытаў французскі археоляг Андрэ Лемэр на каменнай труні з ерусалімскага рэгіёну, што датуецца прыкладна 63 г. н.э. На думку дасьледніка, у ёй маглі знаходзіцца парэшткі апостала Якуба, які ў Бібліі келькі разоў называецца братам Ісуса Хрыста. Як Лемэр абургунтоўвае сваю гіпотезу? Па-першае, хоць усе згаданыя імёны ў старажытнасці былі досьць папулярныя, вельмі рэдка яны выступалі менавіта ў такой камбінацыі. Практычна ніколі ў надмагільных надпісах не сустракаецца побач з імем бацькі нябожчыка і імем ягонага брата — хіба што калі апошні быў добра знанай асобай?

На ўсе біблейсты і археолягі пагаджаюцца з Лемэрам; асабільны пэрсанальнік выклікае факт, што сям'я Ісуса Хрыста была вядомая да 70 г. н.э. Аднак, калі меркаваны дасьледчык пацвердзяцца,

Ікона Маці Божай у храме над пячорай у Бэтлееме, дзе нарадзіўся Ісус Хрыстос

чалавечтва ўзбагаціцца на найстарэйшы, акрамя Бібліі, доказ зямнога жыцця Ісуса.

• БІЯХІМІЯ •

Сонечная нанаэлектростанцыя

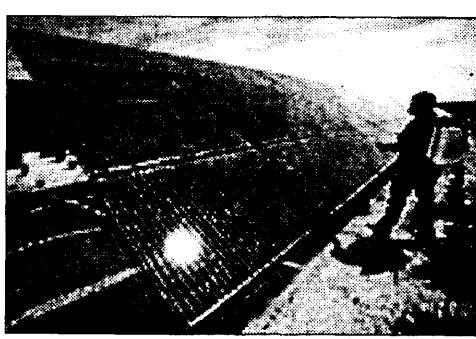
Даўно вядома: калі стварыць адпаведныя ўмовы, арганічныя злучэніні спонтанна ўтвараюць мікраскапічныя формы, якія нагадваюць прыродныя клеткі. Адным з відаў такіх «штучных клетак» ёсьць ліпасомы — структуры, аточаныя падвойнай абалонкай, якая ўтвараецца з злучэнінням тлушчу (ліпідаў) і вельмі нагадвае мэмброну спарадўнай клеткі. Менавіта ліпасомы сталі асновай эфектыўнай «сонечнай нанаэлектростанцыі», сканструяванай навукоў-

цамі пад кіраўніцтвам праф. Дэвэнса Гаста з Арызонскага ўніверсітэту. Сакрэт «нанаэлектростанцыі» палігае ў двух створаных дасьледнікамі хімічных злучэнінях. Адно з іх — часцінка, якую ўмоўна назвалі «цэнтрам штучнай рэакцыі», — паводле складу і структуры яна адпавядае злучэнінню, што ўздельнічаюць у прыродным фатасынтэзе. Гэта часцінка была ўсталёваная ўперак падвойнай абалонкі, што атачае ліпасому. Адным краем яна канктавала з вонкавым асяроддзем, другім — знутром штучнай клеткі. Часцінка, адчувальна да сівяціла, пад ягоным упрыгожвалі адавадала электроны другой часцінцы, названай навукоўцамі «транспартнай». Тая, контактуючы з асяроддзем вонкі штучнай клеткі, злуча-

лася з іёнам кальцыю (Ca^{2+}) і адразу скіроўвалася ў сярэдзіну ліпасомы.

Тут, ізноў пад упрыгожвалі часцінкі «цэнтру штучнай рэакцыі», «выкідала» іён кальцыю ў сярэдзіну і вярталася назад. Такім чынам, у штучнай клетцы ўзрастала колькасць іёнай кальцыю, якія ў нормальных умовах не мелі б шансу прафіцыціа працаваць.

Гэтая зьява нагадвае прынцып утворэння электрычнасці. Бы ток — гэта электроны, якія цякуць з месца, дзе іх менш, у месца, дзе іх больш. А келькі працы яны ўстане зрабіць па дарозе! Гэтак сама могуць паводзіць сябе і штучныя клеткі. Дасьледнікі сцьвярджают, што сканструяваную імі «сонечную нанаэлектростанцыю» можна ператварыць і ў «нанафабрыку» па вытворчыць разнастайных хімічных злучэнінняў, неабходных для фармацеўтычнай і харчовай прамысловасці.

Падрыхтаваў Болесь Паліўка паводле «Reuters», www.akademon.cz, «Gazety Wyborczej», «Nature», «Biblical Archeology Review»

На пачатку кастрычніка съвет абліяцела вестка пра адкрыццё дзясятай плянэты Сонечнай сістэмы.

Дзясятая плянэта

Кваоар выходзіць з цену

Ва ўсякім разе, гэта было найбольшее касымічнае цэла, выяўленае за апошнія 72 гады (у лютым 1930 г. быў адкрыты Плутон). Майлік Брайн і Чадвік Трухілья, астрономы з Каліфорнійскага тэхналягічнага інстытуту, назвалі новае плянэтарнае цэла ў гонар боства мясцовых індзейцаў — Кваоар (бог-стваральнік, які сышоў з нябесаў на зямлю, хаос ператварыў у лад, стварыў жывёлаў і людзей). Аднак назва гэтая пакуль афіцыйна не замацавана, праз некалькі месяцаў яе мусіць ухваліць Міжнародны саюз астрономаў. Пакуль новы «аб'ект» мае толькі нумар — 2002LM60.

Ягоныя габарыты — каля 1280 км у дыямэтры (у 10 разоў меншы за Зямлю). Ад Сонца ён аддалены на 600 млн. км. І абліятае вакол яго за 288 зямных гадоў.

Першыя выявы Кваоару былі атрыманыя яшчэ ў 1982 г., аднак тады яго на здымках папросту не заўважылі сярод астэроїдаў.

Сёння судносіны паміж колькасцю пацыентаў, якім неабходная перасадка нейкага органа, і колькасцю прыгодных для гэтага наяўных органаў складаюць прыкладна 10:1.

Таму лекары і пацыенты звязваюць вялікія надзеі з магчымасцю трансплантату чалавеку органаў жывёл. Органы малпаў маюць туго выгаду, што іх «донары» — найбліжэйшыя родзічы чалавека і людзкое цела здольнае іх успрымаць. Аднак

Кваоар знаходзіцца ў так званым Поясе Койпэра, які ўяўляе сабой мноства аўтактаў зь леду і скальнай пароды. Да такіх самых аўтактаў належыць і Плутон — пасля адкрыцця Поясу Койпэра выніклі сумневы, ці слушна мы лічым яго плянэтай. Тоес самае і з Кваоарам, які наўрад ці афіцыйна будзе прызнаны

за плянэту Сонечнай сістэмы. Да таго ж Брайн і Трухілья пілна агледзелі ў Паламарскай абсерваторыі толькі 5% бачнай нябеснай прасторы і перакананыя, што ў астатніх 95% знойдуць яшчэ каля 20 нябесных цэлаў, якія меншыя за Кваоар або нават за Плутон. Дзе ж ты будзе ўсе запісваць у плянэты!

• ГЕНЭТЫКА •

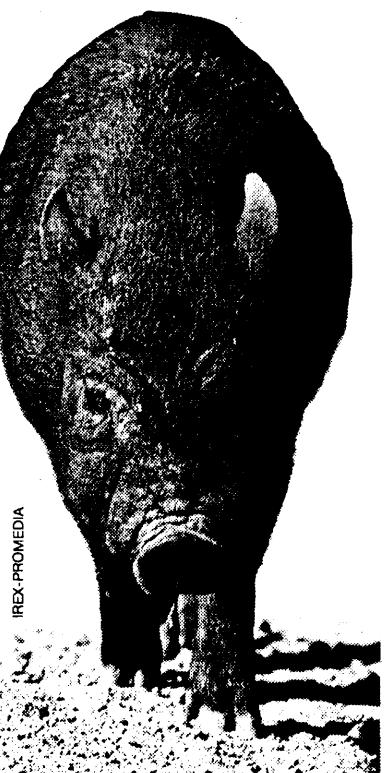
Homo svintus

малпаў на так шмат і з трансплантаты юхных органаў узінкае пагроза пераносу некаторых небяспечных вірусаў. Органы паразяюць больш даступнымі. Іх дастаткова, і яны прыкладна адпавядайцца памерамі і прадукцыяй наяды людзкім. Аднак чалавечы арганізм рэагуе на прысутнасць паразячага органа бурлівай рэакцыяй імуннай сістэмы. Для яе пераадолення існуюць два шляхі. Першы — узбагачэнне геному паразяту чалавечымі генамі, якія падаўляюць рэакцию імуннай сістэмы. З дапамогай генінай інжынэрні ўжо ўдалося атрымаць паразяту зь людзкімі генамі. Органы гэтых паразятаў функцыянуюць у целе малпаў цягам некалькіх тыдняў.

Другі шлях — блікаванне гену, што адказваюць за рысы паразячых клетак, якіх людзкі імуннай сістэмы не ўспрымае. Такім генам ёсьць першы ген фэрмэнту альфа 1,3-галактасыл трансферазы. У чалавека ён адсутнічае. Яго маюць паразяты, а таксама добра вядомыя чалавечы арганізму шкодныя бактэрыі — таму ён і рэагуе гіпэрвострым адчужэннем. Органы паразятаў, у якіх лікідваўлі ген альфа 1,3-галактасыл трансферазы, для людзкай імуннай сістэмы больш прымальныя — малпы жывуць зь ім келькі тыдняў.

Небяспекі звязаныя з эндагеннымі рэтравірусамі. Сівінны імі не заражаюцца, але перадаюць у спадчыну. Сёння вядомыя некалькі паразячых эндагенных рэтравіrusau (PERV), здольных інфікація чалавечых клеткі.

Паразятаў з гэтымі зыменамі

Карлікавая в'етнамская сівіння ў менскім заапарку

«Дырол» абараняе Вашыя зубы з раніцы да вечару! А ўначы пачынаецца карыес! — і ўсе дружна засьмяляліся, бо карыес тычыцца літаральна ўсіх, мае яго амаль кожны — што толькі ні рабі...»

Але існуюць мінімум два шляхі пазбыцца гэтае навалы. Першы — больш хуткі і надзеіны: хірургічным шляхам пазбівіца ўсіх зубоў і ўставіць плястмасавы, бо навукова даказана: карыес плястмасу ня сесьць. Прыхільнікі гэтага спосабу могуць далей не чытаць.

Другім шляхам трэба ісьці ўсё жыцьцё. Ён вымагае сапраўды ахвярнае любові да ўласнага здароўя. Гэта — систэмная і несупынная барапіца супраць карыесу з прыцягненнем усіх сучасных навуковых ведаў.

У крайнім левым слупку пададзенія на табліцы пералічаны асноўныя фактары небяспекі для зубоў. Сысціла: калі вы цігам дзесяцігодзіні не перашкаджаете жыцьцю мікраарганізмаў у сваім роце, аддаюцё перавагу ежы, складзенай галоўным чынам з вугляводаў, не клапоціцеся пра паступленне дастатковасці колькасці фтору ў арганізм — карыес вам забясьпечаны.

У верхнім радку — дзесятні, якія кожны цывілізаваны чалавек імкненца супрацьпастаўіць карыесу. Калі вы ясьцё не часцей за пяць разоў на дзень, належным чынам —

чысьціце зубы пастай з фторам ня менш за два разы на дзень пасылья яды (улічваць усе пачастункі, кінутыя ў рот цукерак і г.д.), звяртаючыся да стаматоляга ня толькі па першую дапамогу ў выпадку нясыцерпнага болю, але й дзеля прафіляктыкі — вы амаль не пакідаеце карыесу шанцай.

Разгледзім асобна кожнае мера-прыемства.

Чыстка зубоў. Мінімальны неабходны інвентар — зубная щотка і паста. Щотку бярыце сінтэтычную, сярдняе мулкасці (мяккія щоткі — для дзяцей і хворых на парадантоз), і мянайце раз у трох месяці — не радзей! Пасту неабходна браць з фторам. Утрыманьне фтору ў пасыльце вымяраеца ў хітрых адзінках «ррт». Для дзяцей лепш браць пасту з 500 ррт фтору, для дарослых — з 1500 ррт, больш за 1500 — па рэкамэндацыі доктара. На жаль, не заўсёды гэтыя самыя «ррт» згаданыя на ўпакоўцы. Таму не забірайце сабе галаву, а адразу парайцеся з спэцыялістам. Тры асноўныя моманты: зубы неабходна чысьціць з трох бакоў (звонку, знутры і з павархні змыканья); выкарыстоўваць трох варыянты руху щоткі — вэртыкальныя (у напрамку ад дзясны да павархні змыканья), гарызантальныя (не захапляцца, каб ня

съцерці эмал!), кругавыя (таксама ад дзясны); надаваць увагу ня толькі «фасаду», але і тым зубам, што ня бачныя падчас усьмешкі. Абавязкова чысьціць зубы двойчы на дзень: пасылья съяданку і пасылья вячэры — ня менш за трох хвіліны. Эксперыты

Сусветнай арганізацыі аховы здароўя (СААЗ) лічаць, што дадаткова траба карыстацца зубачысткамі, зубнымі ніткамі (дэнтафлесам). Тэхніку карыстаньня імі таксама лепей вывучаць пад кантролем стаматоляга. Галоўнае — не парапіць дзяснаў. Памятайце: ані ўжыванне суважай садавіны і гародніны, ані «Дырол» з «Орбітам» — не алтэрнатыва чыстыцы зубоў!

Рацыянальнае харчаванье. Навукоўцы з СААЗ рэкамэндуюць харчавацца пяць разоў (съяданак, полудзень, абед, падвечорак, вячэра), збалансавана ўжываць мяса, малочныя прадукты, вугляводы, садавіну і гародніну. Найшкаднейшымі для зубоў з'яўляюцца рафінаваныя цукры. Але на думайце, што калі вы п'яцё несалоджаную каву ці гарбату, дык ня маецце патрэбы губляць час на гігіену зубоў. Карыесанебясьпечнымі з'яўляюцца амаль усе прадукты, апроч сыру, мяса і тлушчу, але і апошняя мы звычайна ўжываем з хлебам ці чым яшчэ.

Пасылья літаральна любой ежы ў роце ствараеца небяспечная сытуацыя. А жуючы нешта цігам цэлага дня, вы найпрасыцейшым шляхам крочыце наслустроч ня толькі лішній вазе ды атэрсклерозу, але й карыесу.

Фтор-прафіляктыка. Яна бывае лякальная і систэмная. Лякальную вы робіце, калі чысьціце зубы пастай альбо зубной ніткай з фторам. Адмыслоўцы-стаматоляі дададуць сюды яшчэ выкарыстаньне зубных эліксираў з фторам, фтор-лякаў і фтор-пратэктараў. Калі ня хочаце хутка згубіць зубы, мэтады лякальнае прафіляктыкі давядзенца выкарыстоўваць цігам усяго жыцьця. Эфектыўнасць яе адноўлякаў і для дзяцей і для старых. Калі ж вы клапоціцеся ня толькі пра сябе, але і пра сваіх дзяцей ды хочаце, каб яны не страдалі зубоў ніколі, неабходна ладзіць систэмную прафіляктыку — ўжываць марскія прадукты і ежу, штучна ўзбагачаную фторам: фтараваныя соль, малако, хлеб, мінеральную воду, фторыстыя пігулкі і сиропы... У дзяцей да дзесяці гадоў, а таксама падчас цігарнасці систэмная прафіляктыка дасягае найбольшы ўзрост.

У Паўночнай Еўропе яна праводзілася арганізавана, пад дзяржаўным кантролем, і цяпер ня кожны стаматоля можа там знайсці пасынка: у людзей здаровыя зубы! Мэтады фтор-прафіляктыкі таксама лепш падбіраць індывідуальна, разам з спэцыялістам. Калі вы цігам дні выпіваеце багатае вады, бо траціце яе з потам (напрыклад, працуеце ў гарачым цеху ці бегаеце стомэтроўкі), вам дастаткова папросту падбіраць пітво — накшталт мінэральнай вады «Дарыда» — з фторам. Калі ў вас хворыя ныркі, ня варта захапляцца фтор-пітулкамі. Фтараваная соль тут, байдз, самая бясшкодная, але калі доктар параў вам аблежаваць ужыванне звычайна солі, тое самае датычыць і яе фтараванасці.

Вы маеце рэальнаяя шанцы ўсміхнца да глыбокай старасці сваім зубамі. Натуральна, калі Вы ня толькі прациталі гэты артыкул і памокалі языком, а, узброены ведамі, актыўна началі баражыць за сваё здароўе. Уласныя зубы шматкроць лепшыя за любяя штучныя і абыходзяцца значна таніней. Пакінцце пратэзістай бяз працы!

**Алена Церашкова,
доктарка-стаматоляг**

Эпідэмія паленія

**Найчасцей кураць,
маладыя,
некваліфікаваныя,
беспрацоўныя, разлучаныя
кабеты і ўдовы.**

Брытанскі дэпартамэнт міжнароднага разьвіцця вывучаў наступствы паленія ў сьвеце. Дасьледчыкі прыйшлі да агульнае высновы: карацешы век насельнікі былых рэспублік Савецкага Союзу ў парананыні з заходнімі краінамі можа часткова тлумачыцца менавіта шырэйшым распаўсюджаннем тут паленія.

Ангельская навукоўцы з Лёнданскай школы гігіёны ды трапічнай мэдыцыны Марцин МакКі, Ганна Гілмар да Рычард Роўз дасьледавалі проблему паленія ў Беларусі. Вялікую занепакоенасць у іх выклікае заходнія рэкламы на вуліцах гарадоў. Транснацыянальная тыгунё-

вы кампаніі кінуліся эксплюатацца ў мінулым закрыты савецкі рынак, а іхнія маркетынгавыя і рэкламныя намаганні азваліся ў Беларусі хуткім пашырэннем паленія сярод маладых жанчынаў ды моцна ўскладнілі кантроль за ўжываннем тытуну. Паленіе сярод беларускіх мужчынаў дасягае, паводле ацэнкі аўтараў дасьледавання, 53%. Сярод жанчынаў ад 18 да 29 гадоў 28% паліяць ці раней палілі. У кабетаў пасылья 60 гадоў гэты пакаленік у дзевяць разоў ніжэйшы.

Таксама ангельцы заўважылі надзвычайную скільнасць беларусаў да паленія ў публічных месцах: 65% робяцца гэта на працы і 28% у дарозе. 73% беларусаў, якія паліяць, тлумачаць гэта звычкай, траціна курицоў-мужчын і палова жанчын кажуць, што гэта супакойвающы нэрвы. Толькі 48% вераць, што паленіе не шкодзіц здароўю, а чвэрць бацаць у паленіні толькі карысць.

Каб спыніць пашырэнне паленія ў Беларусі, харктаў якога спэцыялісты вызначаюць як эпідэмію,

патрэбныя тэрміновыя заходы з боку ўладаў. Ангельская навукоўцы пропануюць забараніць вытворцам тыгунёўых вырабаў рэкламаваць іх, займацца спонсарскай дзеянасцю і бясплатна разъясняць прадукцыю, забараніць паленіе ў публічных месцах і змяніць запатрабаванасць тытуну ў грамадзтве праз узмацненне адпаведнай прапаганды і фінансава ўзьдзеянні.

Міхал Чарвінскі

Максымальны суб'ектывізм

Мінск: путеводитель по городу.
Укл. Зыміцер Вайцяховіч. — Менск:
Рыфтур, 2002.

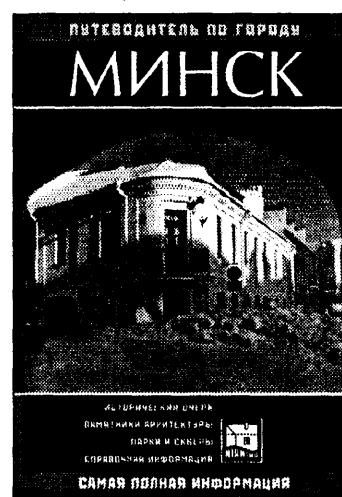
Цэнкая брашурка не адразу трапляе на вочы ў шапіках ды кнігарнях, хоць і мае ярка-чырвоную вокладку. Сам жанр праваднікоў па горадзе ў Беларусі даўно стаў рэлігітавым. Перадусім за непатрэбою. Дзесяцігоддзязмі ніхто тут не чакаў чужых турыстаў. А сваім дык нібы і так усё ясна.

Менск можа пахваліца двумя клясычнымі праваднікамі — Шпілеўскага й Сыракомлі. Напісаныя з піетэтам да старажытнага гораду, яны данеслі да нас ягоны калярыт і водар пазамінлага стагодзьдзя. У стагодзьдзі мінулым, найлепшымі кнігі пра Менск уклалі Каляда, Дзянісаў, Пазняк, Целеш, Шыбека і Чарняўская з Пятросавай. Але то былі гістарычныя выданыні, там на

ставілася мэта стварыць адаптаваны, цікавы для шырокага чытача тэкст пра сёньняшні горад і яго цікавосткі. Такая кнішка зьявілася толькі ў ХХІ ст.

Зыміцер Вайцяховіч прапануе чытчу нібы паашыраваць беларускай сталіцай, каб спраўдзіць, што з памятак мінуўшчыны яшчэ захавалася. У кнігу ўжо на трапілі зруйнаваныя за апошнія гады вуліцы Замкавая і Дзімітрава, дамы №19 і 21 на пляцы Волі ды многае іншае, што яшчэ было ў «Зборы помнікаў» 1988 г. Затое можна пабачыць, як непазнавальна змяніліся пасля рэстаўрацый і рэканструкцый апошніх гадоў некаторыя бажніцы й старасцвейкі дамы, падзівіца на новыя мэмарыялы й помнікі.

Суб'ектывізм укладальніка робіць праваднік самакаштоўным. Вайцяховіч можа згадаць пра комплекс НКУС на Грушавіцы альбо зьвярнуць увагу на вальер для вавёрак у

двары ўніверсітэту, парэкамэндаваць, дзе лепей адпачыць (у сквэрэ ў дварах калі плошчы Незалежнасці), а куды на варту нават і сунуцца (у Суворавскую вучэльню, бо «ўсё адно на пусыцца»), урэшце, увесыці ў новы ўжытак старыя назвы вуліцаў і сквэрэў. Аўтар піша вольным, амаль размоўным стылем, нібыта вядзе экспурсю. Ён жартуе з цяперашняга статусу Пішчалаўскага замку, нагадвае байку пра старасцвекую прыбральную ў Аляксандраўскім сквэрэ, але часам «пепрабірае». Напрыклад, піша пра Купалаўскі тэатр, што ягоны будынак «быў любімым месцам правядзення

савецкім партызанамі тэрактаў, асабліва ў часе, калі ў тэатры ставіліся беларускія спектаклі». Альбо што сучасная архітэктура Менску съведадама яўключаная ў гэты праваднік, бо «за вельмі рэдкім выключэннемі гэта варте жало відовішча».

Ня меншы суб'ектывізм выяўляе аўтар і ў дачыненні да самой гісторыі гораду, якую ён сысціла распавядае ў канцэпцыі гісторыі ўсёй Беларусі. Ёнцы у гістарычным нарысе багата рэчаў, пра якія той, хто чытае толькі па-расейску, даведаеца ўпершыню. Чытач дазнаеца, чым рознілася беларуская праваслаўная царква ад расейскай, уведае, што напалеонаўскую Вялікую армію «вышилі сустракаць усе месцыцы» альбо што Юзаф Пілсудзкі, як быў у 1920 г. у Менску, паабяцаў «стварыць усе ўмовы для развіцця беларускай культуры й дзяржаўнасці».

Нават пры вялікай любові да свайго гораду ѹ памкненіні паказаць максымальна ўсе помнікі, аўтару гэта не ўдалося. Не згаданымі засталіся дамы пачатку ХХ ст. у стылі «мадэрн» на вул. Гарадзкі Вал, у адным з якіх месцыца музэй міліцыі, — хоць у кнізе пішадца ѹ пра былу электрастанцыю ля цырку, і пра «трамейбусы» дом. Цалкам прагнаравана паваенна архітэктура 40—50-х, хоць менавіта яна вызначае воблік цэнтра сталіцы ѹ пра яе можна было б распавесці нямала

цікавага. Або гадзіннік над гастронамам, насупраць КДБ, што быў зняты са званіцы ў Кёнігсбергу. А як можна ігнараваць ансамблі плошчаў Перамогі, Якуба Коласа... Але гэтак ўжо аўтарская канцепцыя.

Аўтар не растлумачыў, калі касцял Святога Роха быў новаствавені пад найменнем Святое Троіцы, — у выніку складаецца ўражанье, што гутарка вядзенца пра розныя сьвятыні. Палацы XVIII ст. па Ракаўскай, 17, дзе ѹ насамрэч была танцавальная зала, а затым кінататар, сынагогай ня быў. Яна месцыца лася ў будынку №20/15 на другім баку вуліцы, а юдэйскай грамадзе належалі дамы №24. Кармэліцкі ж кляштар месцыціся не на рагу Ўваскрасенскай, а пры самым пачатку Ракаўскай, дзе яна рабіла першы паварот, калі Петрапаўлаўскай царквы на Нямізе. На месцы таго кляштару цяпер часткова пустка, а часткова праезд у падземныя гаражы.

Аднак гэтыя недакладнасці не змяншаюць капітоўнасці выдання. Немаведама, ці добрае ўражанье застанеца ѹ гасцей беларускай сталіцы, якія пазнаёміца з ёю пры дапамозе кнігі Зыміцера Вайцяховіча, але што яно будзе незабытым, гэта пэўна. Путеводнік, напісаны ў клясычных традыцыях Сыракомлі й Шпілеўскага, змусіць іх па-іншаму ўбачыць гісторыю Менску і ўсё Беларусь.

Сяргей Харэўскі, Вільня

Knižka dla niamieckaha padarožnika

Holger Knauf. Weißrussisch (Belarus): Wort für Wort. — Bielefeld: Reise Know-How Verlag Peter Rump GmbH, 2001.

Małady slavist Holger Knauf napisaŭ, a tavarystva z abmiežavanaju adkaznaciu «Vydaviectva Petera Rump» vypuščila letaš knižku «Bielaruskaja: slova za słowam». Jana stalaśia 145-m tomikom u seryji «Kauderwelsch».

Knižka pryznačanaja dla turystau, padarožnika. Uličyūšy mořnuju sytuacyju ū Bielarusi, možna pacisnuć pláčyma dy skazać: muši, nie takija ūzo praktičnyja tyja niemcy ū Bielefeldu, kali vypuskajuc dapamožnik dla padarožnika pa kraine, u jakoj na čalavicka mohuć napuščicca za toje, što razmaūlaje pa-bielaruskui, i ū jakoj vydyhajucca pierad inšamoūnymi. Voš, naprykład, niamieckija sacyjałdemokraty — ludzi praktičnyja: na amal miljon siabroū SPD niamna nividona, chto b zbolšaha viedau bielaruskui. Ale ū niemcaū videočny

padziet pamiž palitykami i navukoučami. U toj čas, kali niamiecki ūrad nie pryznavaū BNR i cinyū pieraškody jaje ūradu, movaju našaha narodu cikilisla i jaje vyvucali Rudolf Abicht i jahonya vučni, a taksama aūtar samaha hruntoūnaha etymalihčnaha słoūnika rasijskaje movy Max Vasmer. Voš i vydaicu seryji «Kauderwelsch», jak vyhladaje, schilnuya zadavalniac nia tolki praktičnyja patreby, ale j cikaūnaśc niemcaū da usia-

kaje čužyny dy ekzotyki. Jany vypušcili dapamožniki nia tolki ū dziasiafach samastojnych movau, ale i ū amerykanskim, francuskim, hišpanskich dy anhelskich stenħach, a tak-sama ū bavarskaj, berlinskaj, vienskaj, kiolnskaj, šabskaj, saksonskaj dy švajcarskaj hovorkach niamieckaje movy. Tamu zakanamierna, što knižka Holgera Knaufa vyjšla mienavita ū Bielefeldzie.

U knižcy kišennaha farmatu i pryzadańni aūtara nielha bylo b pakazač tonkaści movy. Skažam, toje, što ū našaj movie, jak i ū niamieckej, majecca plusquamperfectum, a futurum utvara-jecca i bez dapamožnaha dziejasłova. Sto možna skazać nia tolki pašla abied, ale i pa abiedzie. Možna paškadavać, što aūtar pierakładaje wyraz Eine Flasche Wodka / Bier adno tolki jak Butelka hareki / piva: u bielaruskaj movie pa častacie užyvañnia słowu butelka nie sastupaje hiermanizm plaška.

Viedaju, jak niamieckija feministki zaūziata patrabujuć, kab u kožnaha nazoučnika, što abaznačaje profesiju

(rod zaniatkaū), mieliaž žanočy i mužynski adpaviedniki. Aūtar knižki nie zavyvaje pra heta. Ale da słowa sakratar i taksist jon čamušci zabyū prystavic -ka (praūda, sakratar -ka — u adroźnieńnie ad niamieckaje Sekretärin — u nas pakul što abaznačaje pamožnicu načalnika, pratakalistku, ale nie kiraūnicu — sakrataru vykankamu, naprykład, ci jakeje partyji).

Jak i naležy linhvistu, što piša dla turysta, vandroūnika, H. Knauf kiruječca žyvoju, hutarkovaju movaju. Tamu niemec, zazirnušy ū jahonuju knižku, budzie pytaccia nie «Jak dajisci (daječać) da aūtavakzalu?», a «Jak dabraca da aūtavakzalu?» Nia viedaju, ci dobra heta — rekamendavač čytača taki moūny zvarot. Adčuvajecca, što H. Knauf niamala času pravio mienavita ū bielaruskamoumyma małdzivom atačenni, a tamu my možam sostreć i taki wyraz: «Nu, davaj, nalivaj». Heta, jak kažuc małdyja, narmalova. A voš wyraz «Nu, davaj, byvaj!» — nie zusim naturalny.

Kniha dla padarožnika pavinna zmiaščaćo žviesti prakrajinu, paradič ū

joj i zvyčaji žycharoū. Kali H. Knauf paviedamlaje niemcam, što ū Bielarusi kvitki na pryhadadnyja i pasažyrskija ciahniki pradajucca ū rozych kasach, što raskladfy ruchu aūtobusaū časta parušajucca, što šmat restaranaū pracujuć pa-saviecku, — jon maje racyju. A voš kali jon piša, što naša strava kapusta — heta katle Sommersuppe aus Kohl (chałodny letni sup z kapusty), jon nia maje racyj, i dobra było b, kab chtošci pačastavaū aūtara kapustaju (kvašanaju ci śviežaju), zhatavanaju ū čyhunku ū viaskovaj pieczy. Nia maje aūtar racyj i tady, kali piša, byccam pašla revalucyji 1917 h. bielarusy karystajucca vyklučna kirylicaju. Voš dzieła hetaha ja i pišu svoj vodhuk lačinkaju.

A kali nie žviartač uvahi na drobiazi i miec na ūvazie perspektivy, dyk Holger Knauf napisaū davoli hruntoūnuj pracy. Pry žadańni dalej zajmacca słavistyku, kielai moh by na asnowie hetaje knižki zrabić padručnik belaruskaje dla niemcaū i doktarsku dysercacyju.

Dziadzka z chutaru

Vivat, Акадэмія навук!

Píkułik A. Mastacztwa magileŭskich staрадрукаў. — Minsk: Téhnaprynt, 2002.

Мы хадзілі ў школу ў тыха даўнія часы, калі адзнакі ставіліся па пяцібалльнай систэмэ: адна-дзве памылкі — чацвёрка, тры-чатыры — тройка, пяці — двойка, дзесяць — адзінка. У надрукаванай пад эгідай Нацыянальнай акадэміі навук кнізе Алена Пікулік «Mastacztwa magileŭskich staрадрукаў» мы налічылі сорак элемэнтарных памылак, а потым перасталі лічыць. Бо нікней «кала» адзнакі не бывае. Нават па новай, дзесяцібалльной систэмэ.

«Кніга, надрукаваная на радной мове» (с. 4), сабрала ў себе парушынны ўсіх магчымых і немагчымых правілаў і нормаў — няма скрачэнья «у» пасля галосных, пра-пушчанья і перастаўленыя літары, адвольна ўжываюцца канчаткі. І на фоне такой граматычнай, фанэтычнай і синтаксычнай вакханалі ўжо няможна разабрацца, ці аўтарка

сур'ёзна лічыць, што magileŭskaga mastaka-gravéra i knižadruka Mak-sima Woščanku трэба называць Woščankam (хоць і кіrylіцай, і lažinckай ён падпісваўся «Woščanka»). Аднак, убачыўши, што вядомы аўтар XVII ст. Pöly Ryko (яго кнігу «Turycka manharja» ілюстраваў Mak-sim Woščanku) названы Paúľ Ryk або P. Ryka, мы можам чакаць чаго заўгодна. Напрыклад, «Шаршова» замест «Шараšova», «Eūenskaja» друкарня замест «Eūeūskaja».

Аўтарка, выдавецства і НАН ад-

прастуць свой подпіс на адвароце «загаловачнага лістас», паважны рэцэнзант — доктар Biktar Shmatau — згадаеца з усім, што напісаны на ў кнізе. Але каму ж тады павінен верыць чытак — гравюру на ілюстрацыі 24 A. Píkułik называе выявай

замест «тытульнага аркуша», то як растлумачыць, чаму «Imnalęgi» замест «Ermalęgi» і «Anfalalęgi» замест «Anfalałęgi»? А дзе прафэсійны гонар аўтара, рэдактараў і выдаўцу, якія пішуць: «Тут ён надрукаваў шэраг выданьні?» У Акадэміі не знайшлося й чалавека, знаёмага з расейскай мовай настолькі, каб парэкамэндаваць не пісаць пасланску «monostyr»?

Паставіўши свой подпіс на адваро-

це «загаловачнага лістас», паважны rEX-PROMEDIA

Яна Хрысьціцеля. I B. Shmatau ne piaž-ryčy, hočky u swačy knižki lažinckai knižki magileŭskaga bračtva, pakazyńnik knižki magileŭskaga druku, sylsity medzýrytaū i državrytaū Mak-sim i Vasili Woščanku dy Hvedara Angilejki i inš.

Ale je im verycь — kójchna data, kójchna nazva moža bycь perainčana, ak perainčana «s'sviadomasci» u «s'sviadomasci», «talerantasci» i g.d. Dastatkova karotkaga знаёmsztva z «nadrukowanym wydanym», kab zrazumeć, shto ja go rábić nedaszczydzać. Ci na brydka akademikam perad szkolnymi nastaǔnikam za sorak pamylak? Ci na brydka mastacztwa słowa prы apisanym mastacztwa kniagi? Moža tolykki, kto spadzječca, shto naklad 300 ekz. vyaratue ad ganbny?

Aleś Škniay, Sankt-Peterburg

«Гасцей дахаты выправіць пары...»

Аб адным вершы Ўладзімера Дубоўкі, аўтарства якога аспрэчваецца на карысьць Янкі Купалы

Блізка да скону Ўладзімера Дубоўкі (1976 год) цётка Марыя, жонка паэта, неяк пачала са мною шчырую размову: «Алеся, я жадаю, каб ты знала, звягда якіх жорстка іх перасльедавалі — майго мужа і твойго бацьку. Валодзя тутака, у Маскве, напісаў верш на абарону Беларусі, а твой бацька ў Менску распаўся ѿджаў яго». Калі я папрасіла працытаваць хоць які радок з таго вершу, Дубоўчыха падала мне толькі яго агульны сэнс: «Бі беларусаў, ратуй Радзіму!» Я тады падумала, што сапраўды ў вершы ёсьць такі радок.

Спытала ў самога Дубоўкі аб вершы з таким радком. Ён у адказ толькі съмяяўся ѹ жартаваў. Зъянрулася ѹ да свайгі мамы, Ганні Бабарэкі. Яна зрабіла выгляд, што ня чуе мяне. Ейнае маўчаныне было красамоўнейшае ад усялякіх словаў: мама арганічна не магла сказаць мне няпраўду, а для прайдзівага адказу, лічыла, час яшча не прыйшоў, і мне небяспечна ведаць праправу.

Цяпер у друку (штогоднік «Скарніч», вып. 5, 2002 г.) ізноў вярнуліся да пытання, хто аўтар вершу «За ўсе краі, за ўсе народы съвету...» (другая назва — «На ўшанаваныне новага падзелу беларускай зямлі»), надрукаванага ў часопісе «Беларуская культура», №1 за 1927 г.:

За ўсе краі, за ўсе народы съвету,
І што былі, і прыйдцу що пасъля,
Аздоблены горкім, цымнім цвятам,
Зазнаць нам гора лёс благі паслаў...

Я зразумела, чаму Марыя Дубоўка так настойліва жадала, каб я ведала праправу аб гэтым вершы. Яна была надта мудрая жанчына і прадчуvala, што прыйдзе час, калі гэты верш выйдзе звягда ў съвет, зразуме-

юць ягоны непераходны сэнс для Беларусі і знойдуцца аматары пашукаць больш значную, на іх выгляд, асобу на ролю аўтара. Адшукаюць вобразы, якія нібыта съведчыць, што напісаў яго не У.Дубоўка, а Янка Купала.

Пагаворым аб вобразах вершу: «змучанае катам» цела Беларусі, што кроіцца кожны год новай мяжой. Аўтар перасьцерагае: «праклянучы нас дзеци... За апляшаласяць нашу нам праклён», і дадае: «Гасцей дахаты выправіць пары. З лазы заплаканай спляцём ім кайстры для нарабаванага ў нас добра. Съяды іх гідкія пяском пасыпем, пясочкам съветленыкім пасыпем іх...»

Верш быў надрукаваны ў «Беларускай культуры. Вільня», №1 за 1927 г., пад псуўданім «Крывічанін». Ці арганічныя вобразы вершу Крывічаніна для Дубоўкі? Чытайма Дубоўкаву паэму «І пурпуровых ветразяў узвіві...» (1929 г.). Лірык-народ кажа матэматыку-ўлада:

Ты уважаеш, што культура ходзіць
у портках ката слáунае Камуны
Парыскэ, у портках Галіфа?
Або у марынарцы ходзіць Фрэнча,
другога ката, ката наўшых дзён?
Ня веру я у гэткія акрасы:
я ненавіджу іх, эмагацца буду!

Знаёмы вобраз ката! «Гэта пра Сталіна?» — спытала я Дубоўку. «Так», — адказаў ён.

Адкрыем пазму «Браніслава»:

На вас праклён,
на ваши дзеци...
На вас, праклятыя паны...
Хай вам і сонекія ня съвеціць!
На съмерці вам ня энца труны...

I «Усміхнуўся» вершам «Здраднікам!» (Верагодна, напісаны ў 1931 г., знойдзены Дз.Давідоўскім, цытуючы паводле часопісу «Сакавік», №2, 1947 г.):

Вы, што звыклі поўзаць ракам
і на задніх танчыць лапках
перед кожным небаракам,
што тримае з маслам «папку»,

лю, маём ёсьць, скацину...»

А ўжо ж началося змаганье з «прышчэпайшчынай». I пачаўся съяротны пераслед былога нарката асьветы Антона Баліцкага. У tym ліку і «скрываўніе клясава лініі»: замест таго каб фармаваць кантынгент студэнтаў і наувучэнцаў тэхнікумам з пралетарска-сялянскага моладзі, камсамольцу ды камуністу, ён загадваў залічвацьых, хто найлепш здаўшы уступнія іспыты. На зъмену Баліцкаму вылучылі Антона Платуна, які заклікаў на цацкаца з інтэлігенцыяй.

В.Шыдлоўскому, сялянскому ўнуку, але настаўнікаму сыну, так і не давялося стаць студэнтам знакамітага Юдзіла Пэна. Жыцьцёвымі шляхамі аўтара пойдзе праз сельскагаспадарчыя наўчальныя установы, Чырвоную Армію, Маскоўскую артылерыйскую школу і ўрэшце ГУЛАГ ды Калыму, дзе «знаходзілася значная частка інтэлектуальнага патэнцыялу народу».

Кожны чалавечы лёс непаўторны, а таму і книшка В.Шыдлоўскага ня згубіцца ў шэрагу съведчанняў пра той жорсткі час. Калі мы кажам, што ў Беларусі няма сям'і, якай б не пачярпела ад сталін-

таксама 1929 год. Той самы запал, заклік не скaryца, процістаяць гвалту, што і ў апублікованым пад псуўданім «Крывічанін» вершы.

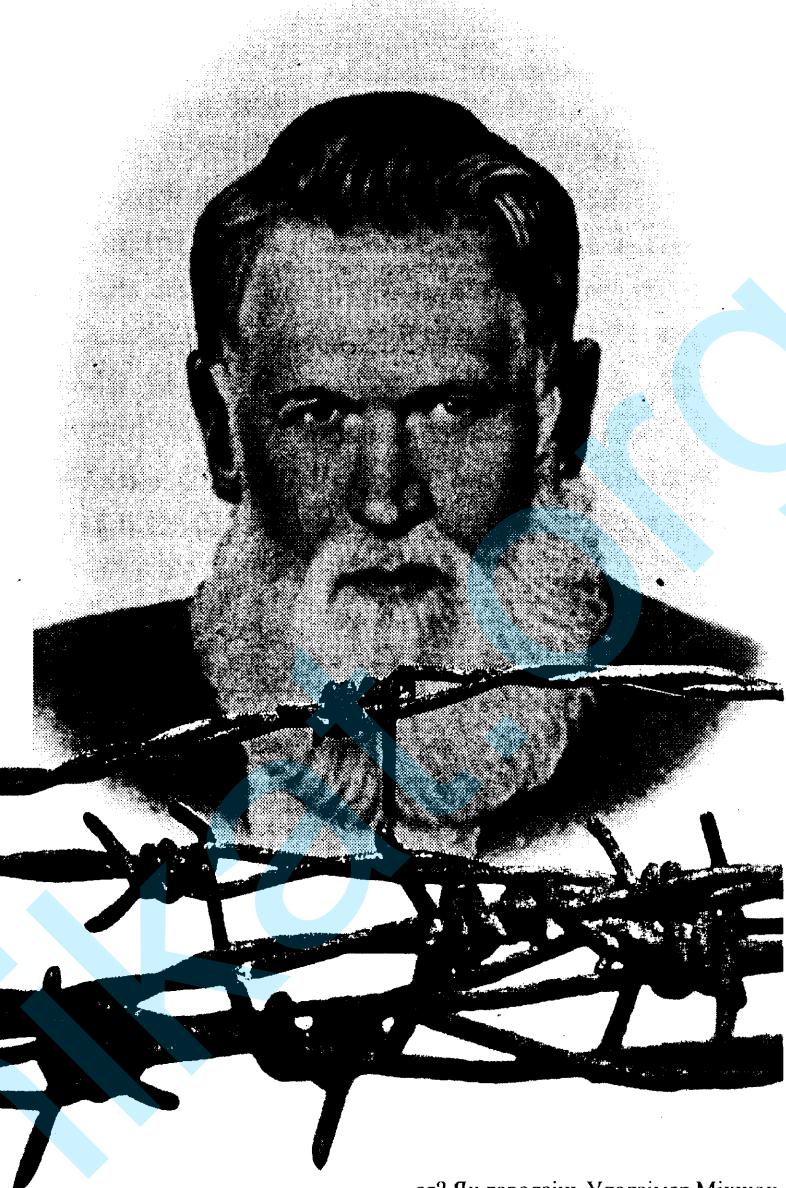
Аб «съветленыкім пясочку». Штораз у вершах Дубоўкі пяцца, адбываеца вобраз Радзімы — квяцістага саду. Яго трэба ўпрыгожваць, ня даць зарасыці чарнобылем. Купалаў жа вобраз людзей, «стоптанных на пясок» (з дапамогай якога ў «Скарніч» даводзіца, што аўтар вершу — Янка), найбліжэйшы да лягernага пылу Гулагу.

Пасля вершу Янкі Купалы ў часопісе стаіць твор У.Дубоўкі «З-за краты», напісаны калі 1931 г. Ці ная хоча публікатар прадэманстраваць гэтым, што Дубоўка скарыўся з лёсам выгнанца з Бацькаўшчыны?

Я на ростань не скажу нічога,
Я вясну за кратамі спаткаю...
Усміхнуся вершам на дарогу:
Доля нашая такая...

I «Усміхнуўся» вершам «Здраднікам!» (Верагодна, напісаны ў 1931 г., знойдзены Дз.Давідоўскім, цытуючы паводле часопісу «Сакавік», №2, 1947 г.):

Вы, што звыклі поўзаць ракам
і на задніх танчыць лапках
перед кожным небаракам,
што тримае з маслам «папку»,

ся? Як даводзіць Уладзімер Міхнюк, у съедчых справах 1930 г. на А.Баліцкага, Д.Прышчэпава, П.Ілючонка, А.Адамовіча, як доказ іх «контэррэвалюцыйнае дзейнасці», захоўваюцца асобінкі вершу «За ўсе краі, за ўсе народы съвету...». З гэнымі дзеячамі ў 1926 г. кантактаваў мой бацька, Адам Бабарэка, абараняючы ідэю ўтварэння новага літаратурна-мастацкага згуртавання «Ўзвышша», заяўленага ў ЦК КПБ ад імя У.Дубоўкі, Язэпа Пушчы, Кузьмы Чорнага, А.Бабарэкі, Зымітрака Бядулі, Кандрата Крапівы. Менавіта А.Бабарэку быў адрасаваны ліст першага сакратара ЦК КПБ А.Крыніцкага з даручэннем распавесці калегам аб дазволе стварыць «Ўзвышша». Не здаецца мне неверагодным і тое, што верш У.Дубоўкі («Крывічанін») мог трапіць да сяброў ЦК КПБ ад майго бацькі.

Алеся Бабарэка,
Масква

Рысы таго пакаленьня

З аўтарам гэтае кнігі ў нас супольныя знаёмы, а вось самога яго я ня ведаў. Цяпер пазнаёміўся. Дзякуючы ягоным книжкам.

Вячаслав Шыдлоўскі апісвае знаёмыя міесціны — пайднёвую частку сучаснага Смалевіцкага раёну, які пэўны час з роднымі аўтару Каэрзунамі (цяпер Чэрвеньскі раён) уваходзіла ў склад Смілевіцкага раёну.

Скончыўшы ў 1929 г. сямігодку, В.Шыдлоўскі, паслушаўшы парады настаўнікаў міланінія, вырашыў ехаць у Віцебск. I бацька — сялянскі сын, які яшча за царом стаў настаўнікам, — на ўласнай фурманцы (!) павёз свайго меншага сына ў Смалевічы, на станцыю Вітгенштэйнскую. «Мінуўшы вёскі Драчкава, мы ехалі паміж дагледжаных палёў, якія чаргаваліся з пералескамі. Моцныя гаспадаркі хутаранаў цягнуліся амаль да Смалевіч. Па ўсім было відаць, што людзі жывуць заможна. (...) Не адчувалася ніякай злыяды ў гаспадарках, бядоты ў жыцці іх гаспадароў. Усё было грунтоўнае, выглядала дыхтойна. Ніхто не адчуваў, што вось-вось у бліжэйшы год яны страцяць ўсё — зям-

лю, маём ёсьць, скацину...»

А ўжо ж началося змаганье з «прышчэпайшчынай». I пачаўся съяротны пераслед былога нарката асьветы Антона Баліцкага. У tym ліку і «скрываўніе клясава лініі»: замест таго каб фармаваць кантынгент студэнтаў і наувучэнцаў тэхнікумам з пралетарска-сялянскага моладзі, камсамольцу ды камуністу, ён загадваў залічвацьых, хто найлепш здаўшы уступнія іспыты. На зъмену Баліцкаму вылучылі Антона Платуна, які заклікаў на цацкаца з інтэлігенцыяй.

В.Шыдлоўскому, сялянскому ўнуку, але настаўнікаму сыну, так і не давялося стаць студэнтам знакамітага Юдзіла Пэна. Жыцьцёвымі шляхамі аўтара пойдзе праз сельскагаспадарчыя наўчальныя установы, Чырвоную Армію, Маскоўскую артылерыйскую школу і ўрэшце ГУЛАГ ды Калыму, дзе «знаходзілася значная частка інтэлектуальнага патэнцыялу народу».

Кожны чалавечы лёс непаўторны, а таму і книшка В.Шыдлоўскага ня згубіцца ў шэрагу съведчанняў пра той жорсткі час. Калі мы кажам, што ў Беларусі няма сям'і, якай б не пачярпела ад сталін-

Дзень памяці пісьменнікаў

Рада Беларускага ПЭН-цэнтра звязнілася ў Сусветны ПЭН-клуб з прапановай аўбяксціць 29 кастрычніка Сусветным днём памяці рэпрэсаваных пісьменнікаў.

Ноч з 29 на 30 кастрычніка 1937 г. сталася «чорным днём календара» для наша літаратуры. За адну ночь у Курапатах энкавэдисты расстралялі 22 літаратаў. Усяго ж, па падліках даследчыка Леаніда Маракова, за сталінскі час рэпрэсавалі 440 беларускіх пісьменнікаў з 550-ці, якія на той час займаліся творчасцю.

Абвесціць гэты кастрычніцкі дзень Днём памяці прапанаваў гісторык Анатоль Сідарэвіч. Валянцін Тарас мяркуе, што гэта важна зрабіць, калі свабода творчасці ў Беларусі зноў зазнае ўціск. А.Ш.

Вячаслав Шыдлоўскі.
Рысы майго пакаленьня.
— Менск: «Белфранс»,
2001.

абвесткі і жарты

ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

ВІТАНЬНІ

Віншую ўсіх праваслаўных з Калядамі! Кнопка-каталічка Віншу Алега Лучыну з Калядамі! Сладзяўся, шырый — і мы пераможам! Нездарма х ты Лучына! Вікенці «Хто ў Хрысьце, той новае стваранье!», — 2 Кар 5:17. Вернікі царквы ХВЗ «Ласка Божая вінчанца ўсіх з Раством і Новым годам Каханы валауга, з нараджэннем Христовым цябе, Сонека мае! Загадзя ўдзячна буду (у Маскве) за малітойную падтрымку. Да сустрочы ў Вечнасыці. Тваё лістэрка! Са сьвятамі (усімі) вас!!!

Шалом, г.э.з. радасць табе і спакою ў душы, Сонека мae зімовае, у дзень, калі нарадзілася Люблю! Дзе і зім бы ты ні быў, дзякую, што ты ёсьць. Puch

Дарагі Кацоша і Лялечка! Віншу з Новым годам! Зычу ўсяго наилепшага! Spadaryna Hanna

Дарагая матуля! Віншу з Новым годам! Зычу шчасця і здароўя (галоўнае)!!! Саламоша Малодыш

Любую мамачку Веру віншум з 70-годзьдзем. Зычым здароўя і шчасця самай добрай і прыгожай матулю ў съвіце. Дочки Святлана і Ала зь дзеўмі і чунікамі

Тапіак! Віншу з народзінамі. Заставайся прыгожай, разумнай, вяселенай і бадзейрай. Няхай табе шанцуе. Хароши хлопчык Любая лекарка, калі на сэрца наваліца самота, гані яе прач і успіні пра нас. Віншум, ханды, жадаем. Аматары піва

Дарагая Тацінка! У эты дзень ўзыходзім Божай ласкі ды міласці.

Мы ѿшчэдзілі пажывім ў Вольнай Беларусі. Аматары піва

Будучую любому цешчушкі. Таціну віншум з народзінамі. Час ужо вызначана. Патэнцыйныя зяці

Паважаная спін. **Водзіч!** Віншум, дзякуем за спагаду і бязь-
менную цярпілівасць. «Дэмаку́й»

ІДЭІ

Вельмі прашу надрукаваць верш беларускага Прарока (Песьня Янкі Купалы)

Ці ёсьць зьвесткі пра Першы Рэспубліканскі Інвестыцыйны фонд? Што рабіць з акцыямі? Т.: (01632) 21-4-70

Уздел у выбарах, арганізаціі альтыбеларускім рэжымам, —

здрада Беларусі! Прывітанне Таціне Ц.

Улада кічка на выбараў таму, што наш уздел у выбарах вы-
гадыў ёй. Аксана Новікова

Каму калолі вока крэхы ў Курапатах? Думаецца, тым самым,

каму карцера праклалі там дарагу. Г

Хто ламае крэхы на кладах — хай не спадзяеца на аддзялку

Д'ябла. Бог мачнейшы, і кара будзе страшна.

ULIS, не засмучай, квіткі ў дастатковай колькасці прадаю-

ца ўых, што скіруе ўзімсцоўці і бандзігамі. Для апошніх

тваў творчасць недасягальная, як і для ўсіх, хто з'ім скіруе. А

квіткі траба прадаваць не за тры дні да выступу, без анікай рак-

лямі (нават на слухах не было), а за адзін-два месяцы. У цябе,

ULIS, цалкам адступінчаю адміністрацыйная якасць, што з'яў-

ляецца

лецца добрым паказынкам і ёщэ раз пачвярдае твой, ULIS, зусім інакшы ўзровень

Беларуская Партыя Свабоды заклікае да Вызвольнага Супра-

тэкту! Пэйдх.: 211-00-00, аб. 83602

«**Наша Ніва**» даўно магла б атрымліваць дыўдэнды за раскрыту парфумы «Nivea»?! Пэўна, так і ёсьць. Але скардзяцца дагэ-
туль на адсунасць сродкаў

Ніколі не засыплюю тэкст Гіму, у якім ухвалеца нейкі там «народай аншлюс!» Зычу незалежнасць Радзіме. Беларус

КАНТАКТЫ

«Дык мы...» за Хрыста просім: «Пагадзіцеся з Богам!», — 2 Кар 5:20. Кожную нядзялю з 18-й беларускамоўнае боғаслужэнне ў царкве «Ласка Божая». Менск, вул. Гурскага, 48

Наставнікі матэматыкі, што вы думаве пра форум для нас у веб-прасторы? Лістайце на адрас: janka.x@tut.by

Сябры, калі вам блізкія вобразы Наставнікі і ёсьць жаданне дзеяніца, запрашаем аў ядніца. Т.: 220-28-95 (Надзея), 271-
65-61 (Ганна)

Пенсіянеры-беларусы, аўяднаймася, каб падтрымача адзін-

шыць

• НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЯ Ў РЭДАКЦЫЮ •

Дай Божа знаць, з кім век векаваць: **Беларуская народная варажба / Уклад. У. Ва-
сілевіч.** — 2-е выд. — Менск: Беларуская наву-
ка, 2002. — 63 с.

Дапаможнік па варажбе — надзвычай ка-
рысны набытак, асабліва ў цяперашнія вакол-
калядныя дні. Зъмешчаны ў книзе матэрыялы —
розныя спосабы варажбы, прысушки, апі-
саныя любоўных зёлак — зъбіралі ў шматлікіх фальклёрна-этнографічных крэыні-
цах, а таму ўяўляюць цікавасць ня толькі для
ахвотнікаў «зазірнуць у будучыню», але й для
дасьледнікаў беларускіх звычаяў. У «Цэнтраль-
най» зборнік каштую ўсяго 750 рублёў.

Капа Н. Бэзавыя дрэвы. — Менск: Логі-
наука, 2002. — 90 с.: ін.

У книзе сабраныя арыгінальныя вершы па-
эткі, а таксама яе пераклады зь Бёрнза, Щэл-
ды Бродзкага. Прыдабаць зборнік можна на
кніжнай выставе ў ТБМ, цана — каля 3000 руб.

**Катлярчук А. Швады ў гісторыі культуры
беларусаў.** — Менск: Энцыклапедыкс, 2002. — 296 с.

Швадкі Інстытут сумесна з часопісам «**ARCHE**» й выдавецтвам «Энцыклапедыкс» выдаў накладам 2000 ас. унікальную книгу «Швады ў гісторыі культуры беларусаў». Аўтар — прафесійны гісторык, які жыве ў Швады

даўно і з'яўляецца ўніверсітэцкім професійным гісторыком. Кніга напісана клясычным правапісам, з нацыянальнага пункту гледжання, з выкарыстаннем найлепшых здабыткаў сучаснай заходніх гісторыяграфій. У книзе 60 ілюстрацый, з якіх амаль усе невядомыя беларускаму чытачу, сем мапаў, ёсьць храна-
лігічныя табліцы, асабовы і геаграфічны беларус-швадзкі паказынк, зъмястоўчыя ангельскую раззюмэ. Рэцензэнты — вядомыя швадзкія беларусісты. Набыць книгу можна ў кнігарнях Менску, Віцебску, Магілёве, Горадні.

**Пікулік А. Мастваца магілёўскіх ста-
радрукаваў / Нацыян. Акадэмія Навук; Ін-т мас-
тацтвазнаўства, этнаграфіі й фальклёру імя К. Крапівы.** — Менск: УП «Тэхнапрынт», 2002. — 199 с.: іл. Наклад 300 ас.

**Разанай А. Гановэрская пункціры =
Hannoversche Punktierungen /** Вольны перакл. на які. О. Анзулія; Перакл. з бел. Г. Ска-
кун, Н. Рэльман. — Гановэр: Revonna Verlag Hannover, 2002. — 96 с.: іл.

Таціна Вабішчэвіч

Нядыўна пасыля цяжкай хваробы памёр беларускі патрыёт Мікола Рулінскі (1923—2002). Наставнік паводле адкувай, М. Рулінскі ў час другой сусветнай вайны ўключыўся ў беларускі вайсковы рух. У 1943—44 г. ён служыў у наваградзкім эскадроне Барыса Рагулі, быў сябрам падпольнай Беларускай незалежніцкай партыі. Увесені 1944 г., разам з Піліпам Давідчыкам, Рулінскі ратаваў з Рыгі архіў і бібліятэку Каству Езавітава, за што быў ўзнагароджаны беларускім медалём. У 1949 г. М. Рулінскага арыштавалі ў Польшчы і дэпартавалі ў СССР. Ён атрымаў 25 гадоў канцлягераў, але ў 1957-м вышаў на волю. Жыў у Грыгорышках пад Вільнем, пісаў вершы. У ліпені 1997 г. браў удзел у сустрэчы «рагулёўцаў» у Вільні. Съветлая памяць!

С.Е.

• IN MEMORIAM •

Нядыўна пасыля цяжкай хваробы памёр беларускі патрыёт Мікола Рулінскі (1923—2002). Наставнік паводле адкувай, М. Рулінскі ў час другой сусветнай вайны ўключыўся ў беларускі вайсковы рух. У 1943—44 г. ён служыў у наваградзкім эскадроне Барыса Рагулі, быў сябрам падпольнай Беларускай незалежніцкай партыі. У 1949 г. М. Рулінскага арыштавалі ў Польшчы і дэпартавалі ў СССР. Ён атрымаў 25 гадоў канцлягераў, але ў 1957-м вышаў на волю. Жыў у Грыгорышках пад Вільнем, пісаў вершы. У ліпені 1997 г. браў удзел у сустрэчы «рагулёўцаў» у Вільні. Съветлая памяць!

С.Е.

Наша Ніва КУПОН БЯСПЛАТНАЙ ПРЫВАТНAY АБВЕСТКІ

Запоўніце гэты купон, і мы надрукуем Вашу абвестку (ня больш за 15 словаў) бясплатна. 220050, Менск, а/с 537

Тэкст

Імя і прозвішча

Адрес, тэлефон

Наша Ніва [1] 10 студзеня 2003

Сабачыя гісторыі

Адзін сабака патэлефанаваў у ЖЭС і паскардзіўся, што ў яго батарэі ня грэюць. Вечарам у дзіверы пазваніў Граждан і сказаў: «Яшчэ раз пажалішся — хату спалю!»

Адзін сабака на думаў, што робіць Ноблескі ляўрэат, атрымаўшы гроши. Граждан дамаў і пра элеціўскія гроши, і пра суседку Маньку, і пра міравую рэвалюцию. А асабліва яго хваляваў сабака, які ўначы спакойна спаў.

Аднаму сабаку далі мэдалі за выратаванне на пажары. Граждан, даведаўшыся, сказаў партрэту Карла Маркса: «...А я радной парціі служу на абшчэственных началах...»

Адзін сабака любіў сядзець на лавачцы калі школы. Граждан злаваўся: «Эці отракі не ўважаюць наставнікаў ставяцца ка мне. А я ж работай атлічна ў гаркоме, і ў мяне ёсьць гасударсцьвенный дзіплом з аткрытыкамі!»

B.I.

• УДАКЛАДНЕННЕ •

У «НН» №48 у артыкуле «За арлянітат!» (с.9) замест «Новы альбом NRM «Парк культуры» трэба чытаць «Новы альбом NRM «Дом культуры».

Для Сынагурак перашкодаў не бывае

аднаго. Т.: 246-64-02. Спн. Кацярына

Перашкоды настала ў Раубічы і шукаем кола беларускамоўных знамёнаў Раубічах, Акопіцах, Астрашыцім Гарадку да ваколіцах. Ёсьць жа гэткія? То тэлефонайце па менскім нумары 268-25-88

у працоўны час Уладзімеру

БПС. Кожны аўторак у 18.00 ля помніка Я. Купалы. Т.: 211-00-00, аб. 83602

КНІГІ, МУЗЫКА

Берасцейскім слухачам беларускай музык